

Palanen tutkivan journalismin mustaa historiaa

Tutkiva suuntaus vakiintui suomalaiseen journalismiin 1990-luvulla. Sitä ennen tutkiva työ oli vain harvojen harrastusta, yksittäisiä juttuja silloin tällöin joissakin tiedotusvälineissä. Suuntauksen vakiintumista osoittivat monet asiat: ilmestyi näyttäviä juttuja ja juttusarjoja, haettiin oppia Yhdysvalloista, perustettiin yhdistys edistämään tutkivaa journalismia, ilmestyi aihetta ruotinnut väitöskirja ja perustettiin tutkivat ryhmät Yleisradioon ja Helsingin Sanomiin.¹

Keskustelu tutkivasta journalismista oli 1990-luvulla vilkkaampaa kuin nyt, ja tutkittavaa riitti pankkikriisistä dopingepäilyihin. Kaikkia suomalainen tutkiva journalismi ei kuitenkaan sytyttänyt. Helsingin Sanomien ”Toinen mies” esimerkiksi irvi tavan takaa: ”Suomalainen tutkiva journalismi on rohjennut iskeä asian ytimeen: presidenttiehdokkaiden ulkonäköön” ja ”Säättiedotukset ovat tutkivan journalismin syvällisintä antia.”² 1990-luvulla kuitenkin myös määriteltiin ahkerasti ja tosissaan, mitä tutkiva työ on ja miten se eroaa ”tavallisesta” journalismista.

Tutkivan journalismin yhdistys päätti perustamiskokouksessaan syksyllä 1992, että yhdistys edistää ”perusteellista ja kriittistä” toimitustyötä. Yhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja Matti Virtanen täsmensi vähän myöhemmin, että tutkiva journalismi on ”jotakin omaa, itse ideoitua, itse kaivettua, itse tutkittua, itse tulkittua, kriittistä ja itsekriittistä, perusteellista journalismia”.³ Heikki Kuutin väitös 1995 kiteytti tutkivan journalismin amerikkalaisen tradition tapaan kolmeen ominaisuuteen: ”journalistien tekemään tutkimukseen, tutkimusten kohteina olevien asioiden yhteiskunnalliseen merkitykseen ja tutkittavien asioiden tietoiseen salailuun”.⁴

Tutkivan työn piti Kuutin mukaan olla ”tavanomaista laajempaa, syvällisempää ja intensiivisempää”. Sen tavoitteena oli mahdollisimman todenmukainen kuva asioista: ”journalistiset tutkimukset pyrkivät selvittämään asioiden todellisen laidan syvällisesti, niin että esimerkiksi ristiriitaisten lausuntojen kohdalla yleisö pystyy journalistien keräämien tietojen pohjalta itse päättämään, kuka puhuu totta ja kuka ei”. Tutkivan toimitustyön kohteina olevilla salatuilla asioilla hän tarkoitti asioita, ”joihin liittyy väärinkäytöksiä – varsinaisten laittomuuksien ohella myös moraalittomuuksia, joiden paljastuminen on epäkohdat synnyttäneelle taholle kiusallista”. Journalistisen tutkimuksen kohteeseen tuli välttämättä liittyä salailun tai

¹ Arolainen, Teuvo (2000): Tutkivan journalismin vuosikymmen. *Tiedotustutkimus* 1/2000, 114.

² Nimimerkki Toinen mies alias Pentti Järvinen: Henkilökohtaisuuksia. *Helsingin Sanomat* 1.2.1993, Toisinaan ajattelija iskee jälleen. *Helsingin Sanomat* 27.12.1993.

³ Virtanen, Matti (1995): Perusteellisen kriittistä, joskus jopa hyvää journalismia. Teoksessa Solomon, Mirja (toim.) *Tutkivan journalismin vuosikirja* 1994, 5.

⁴ Kuutti, Heikki (1995): *Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus*. Atena, 38–39.

kiusallisuuden piirteitä, muuten kysymys ei Kuutin mielestä ollut tutkivasta journalismista.⁵

Osallistuin tutkivan journalismin määrittelyyn vuoden 1996 alussa, pian Kuutin väitöksen jälkeen.⁶ Lähdin siitä, että hyvä määritelmä jäsentää ajatuksia juttuja tehtäessä ja arvioitaessa. Kuutin määritelmä ei Yleen kuitenkaan sellaisenaan sopinut. Ongelmallisimpana kohtana pidin pakottavaa ehtoa tutkivan journalismin kohteeseen liittyvistä salailun tai kiusallisuuden piirteistä. Ehto rajasi tutkivan työn helposti rötösherrajahdiksi, joka sivuuttaa yhteiskunnalliset ristiriidat ja prosessit ja keskittyy yksilömoraalin asioihin.

Median sosiaalista vastuuta tunnustavassa julkisessa palvelussa tutkivan työn tuli myös tarjota ihmisille eväitä ymmärtää tapahtumia, ilmiöitä ja asiayhteyksiä. Siksi määritelmässä oli hyvä erikseen korostaa taustoittamista ja tulkintaa. Tältä pohjalta ehdotin Ylen journalismin tutkivuudelle seuraavanlaista rajausta: "Se on toimituksen omaa, lähteitä kriittisesti arvioivaa tutkimusta. Sen aiheita ovat yhteiskunnallisesti tärkeät asiat. Se paljastaa myös salattuja ja kiusallisia tietoja. Älyllisenä prosessina se taustoittaa ja tulkitsee."

Olen viritellyt edelleen määritelmää, niin että se vielä paremmin ohjaisi ja jäsentäisi ajattelua juttuja tehtäessä ja arvioitaessa. Esitän uuden ehdotukseni taulukon muodossa. Varsinainen määritelmä on taulukon ensimmäisellä rivillä; ollakseen tutkivaa journalismin on välttämättä täytettävä kaikki neljä ehtoa. Toisella rivillä ovat ehtoja koskevat täsmennykset ja huomautukset. Kolmas rivi kertoo ehtojen luonteen ja auttaa hahmottamaan jaon tutkivan työn välttämättömiin ja riittäviin ehtoihin: Tekijää ja aiheita koskevat ehdot ovat tutkivan journalismin välttämättömiä mutta eivät vielä riittäviä ehtoja. Ratkaisevaa on tekotapa, eli auttaako juttu katsojaa, kuulijaa ja lukijaa saamaan asiasta tolkkua ja perustuuko juttu näyttöön eli oikeisiin ja päteviin tietoihin. Alin rivi kuvaa asennetta, jolla tutkivaa työtä mielestäni tulee tehdä.

Tutkiva journalismi

tutkii itse	yleiseltä kannalta tärkeitä asioita	auttaa saamaan tolkkua	perustuu näyttöön
voi hyödyntää muiden tutkimuksia	myös salattuja ja kiusallisia asioita	asiayhteydet tulkinnat	pätevät tiedot tiedot oikein
tekijä	aihe	tekotapa	
Tutkiva journalismi on työprosessin kaikissa vaiheissa perusteellista, kriittistä ja itsekriittistä.			

Kriittisyys tarkoittaa tässä juuriin menemistä sekä varovaista, epäilevää, kysyvää ja arvioivaa asennetta työn joka vaiheessa. Itsekriittisyys ohjaa arvioimaan omaa työtä

⁵ Kuutti 1995, 54–56. Vanhin ja laajin tutkivan journalismin järjestö IRE (Investigative Reporters and Editors) rajaa käsitteen nykyisin hiukan väljemmin. IRE:n mukaan tutkivan journalismin kohteet "monissa tapauksissa" toivovat asioiden jäävän salaisiksi. <http://www.ire.org/resourcecenter/contest/ireawardsfaq.html> (luettu 18.5.2009).

⁶ Lehtola, Markku (1996): *Tutki, kysy, tulkitse ja taustoita! Tutkivan journalismin tuottaminen Englannin johtavissa medioissa ja tutkivuus Yleisradion journalismissa*. Raportti Yleisradion koulutusrahastolle.

kriittisesti ennen muuta eettisen hyväksyttävyyden näkökulmasta.⁷ Perusteellisuus tarkoittaa seikkaperäistä ja tarkkaa sekä työn tekemistä perinpohjaisen harkinnan jälkeen. Uskon määritelmän toimivan käyttökelpoisena työkaluna, jolla voi arvioida tutkivan työn prosessia ja tuloksia. Tarkastelen työkalun ominaisuuksia lähemmin kirjoitukseni lopussa, kun analysoin syyskuussa 1998 TV1:ssä esitettyä kaksiosaista "Lääketieteen musta historia" -ohjelmaa ja arvioin, oliko se tutkivaa journalismia.⁸

Lääketieteen musta historia kohautti syksyllä 1998

Ohjelman tuotti TV1:n tutkivan journalismin toimitus MOT, joka kotisivullaan korostaa raporttiansa olevan "aiheeseensa perusteellisesti paneutuvia" ja "hyvää journalistista tapaa" tarkasti noudattaen tehtyjä. Lääketieteen musta historia -raportin aihe oli lähihistorian ymmärtämisen kannalta tärkeä eli suomalaisten lääkäreiden yhteistyö natsi-Saksan kanssa. Ohjelman toimitti tutkivana journalistina tunnettu ja palkittu Olli Ainola.⁹ MOT:n kotisivulla kerrottiin, että raportti perustui uusiin arkistotutkimuksiin Saksassa ja Suomessa.

Näyttävimmän MOT:n raportti tarkasteli suomalaislääkäreistä lastentautiopin professori Arvo Ylppöä (1887–1992), jolla ohjelman kotisivu kertoi olleen "lämpimät suhteet natseihin" ja jonka toiminnasta ja ajatuksista ohjelma toi tekijänsä arvion mukaan esiin "hämmentäviä" tietoja. Ohjelman toisen osan esittely otsikoitiin MOT:n kotisivulla: "Ylpön arvoitus ja Himmlerin innokkaat suomalaispyövelit". Ruotsiksi käännetyn käsikirjoituksen otsikko puolestaan ilmoitti ohjelman kertovan suomalaisista "natsilääkäreistä".¹⁰

Ohjelma herätti runsaasti mielenkiintoa jo etukäteen. Ennakkojulkisuudessa korostuivat tulossa olevat hätkähdyttävät paljastukset erityisesti Arvo Ylpöstä. Ennakkojutuissa painotettiin myös sitä, että paljastukset perustuivat yli vuoden kestäneisiin tutkimuksiin, joita toimittaja oli tehnyt yhdessä tutkijan kanssa ja saanut niihin lisäksi paljon apua Saksasta. Esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomat julkaisi MOT:n ohjelmasta lukijoilleen kokosivun jutun ennen ensimmäisen osan

⁷ Heikki Kuutti luonnehti oppikirjassaan (*Tutkittu juttu. Johdatus tutkivaan journalismiin*. Atena 2001, 169–171) itsekritiikkiä tutkivan työn elinehdoksi. Toimittaja tarvitsee itsekritiikkiä voidakseen arvioida kerättyjen tietojen luotettavuutta ja olennaisuutta: "Hänen on arvioitava, mitkä selvitetystä asioista ovat todistettavissa olevia faktoja, mitkä taas enemmänkin arvolatauksia sisältäviä väitteitä." Eettisyyden kannalta Kuutti ei tässä yhteydessä itsekriittisyyttä tarkastellut. Väitöksessään (s. 111–142) hän kuitenkin eritteli tutkivan journalismin etiikkaa laajasti ja monipuolisesti.

⁸ Osa I esitettiin 7.9. ja osa II viikkoa myöhemmin 14.9. Osat I ja II uusittiin 24.9., ja uusinnan jälkeen TV1:ssä esitettiin katsojille aihetta käsitellyt asiantuntijakeskustelu.

⁹ Ohjelman taustatoimittajana toimi tutkija Boris Salomon ja tuottajana Astrid Gartz.

¹⁰ Kaksiosaisen raportin suomenkieliset käsikirjoitukset on julkaistu toimituksen kotisivulla, josta ne löytyvät kohdasta "Arkisto" (luettu 8.5.2009). Tässä kirjoituksessa esitetyt lainaukset ovat peräisin noista internetissä julkaistuista käsikirjoituksista, jotka tosin eivät kaikin osin vastaa ohjelman puhetta ja tekstitystä. Internetissä on julkaistu suomenkielisten käsikirjoitusten lisäksi ruotsin- ja saksankieliset käsikirjoitukset: *En svart fläck i landets medicinska historia Ett program om naziläkare i Finland, Del I, Del II* (luettu 7.5.2009) ja *Ein dunkles Kapitel in der Geschichte der finnischen Medizin, Teil I, Teil II* (luettu 8.5.2009). Käsikirjoitusten lisäksi MOT:n kotisivulla on julkaistu raporttiin liittyneiden arkistoasiakirjojen kopioita.

esittämistä.¹¹ Lehden mukaan kaksi vuotta täyttävän MOT:n ohjelma oli osa syyskauden ”räväkkää” avausta. Lehti tiesi, että raportti oli saanut alkunsa puolitoista vuotta aiemmin katsojakirjeestä ja että ohjelma kertoisi ”Suomen sota-aikaisista natsitohtoreista ja Helsingin yliopistoon suunnitellusta rodunjalostuslaitoksesta”. Olli Ainola korosti jutussa sitä, että natsirikokset eivät vanhene. ”Ohjelman varsinaista skuuppia eli edesmenneen arkkiatri Arvo Ylpön väitetyjä natsisimpatioita Ainola ei halua ennen ohjelman ulostuloa kommentoida”, lehti kertoi.

Etelä-Suomen Sanomien mukaan Ainola puolusti aiheen käsittelyä myös yhtäläisyyksillä nykyaikaan ja keskustelua aiheuttaneeseen terveydenhuollon priorisointiin. ”Yhtäällä lääketiede on kehittynyt huimaa vauhtia esimerkiksi geeniteknologiassa ja toisaalta yhteiskunnan määrärahoja on supistettu niin, että lääkärit joutuvat miettimään kenelle tätä huippuhoitoa annetaan, sanoo Ainola, jonka mukaan natsi-Saksassa rodunjalostusta ja vammaisten likvidointia perusteltiin alkuun nimenomaan taloudellisin – ei ideologisin – perustein”, lehti kirjoitti. Ohjelmalla ei siis ollut vain historiapolitiittisia tavoitteita, vaan se oli tarkoitettu myös puheenvuoroksi silloin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.¹²

Iltalehti julkaisi MOT:n ohjelman ensimmäistä osaa mainostavan kokosivun juttunsa ohjelman esityspäivänä.¹³ Lehti kertoi Olli Ainolan penkoneen sekä suomalaisia että saksalaisia arkistoja yhdessä tutkija Boris Salomonin kanssa ”reilun vuoden ajan”. Apua he olivat saaneet ”runsaasti” Saksasta. Näyttävässä jutussa Ainola ihmetteli, ”miksi esimerkiksi arkkiatri Arvo Ylpön kaikki sodanaikaisen toiminnan paperit ovat kadonneet”. Ainolan mukaan ”tuntuu kuin paljon juuri tähän liittyvää aineistoa olisi tarkoituksella siistitty pois”. ”Joitakin” Ylppöön liittyviä tietoja oli kuitenkin sekä Suomesta että Saksasta löytynyt. Iltalehden juttua elävöitti kuvakollaasi, joka kytki toisiinsa Ylpön ja keskitysleirillä pakkotyötä tekevät vangit. Myös Iltalehti toi esiin ohjelman ajankohtaisuuden sekä sairaanhoidon taloussäästöjä ja leikkauksia koskevan keskustelun ”suorat” yhtymäkohdat natsi-Saksaan.

Ylppö oli ohjelman varsinainen hahmo heti ensimmäisen osan alusta lähtien. Katsojia viritti ohjelman kysymyksenasetteluun Ylpön ajatus: ”Mitä ei voi muuttaa, se pitää unohtaa. Se on ollut elämänohjeeni aina.” Hetkeä elämänohjeen jälkeen kuva paljasti katsojille, mitä piti unohtaa: vastenmielisessä arkistokuvassa lääkäri roikotti jaloista, väänteli ja riepotteli vammaista, kirkuvaa lasta.¹⁴ Juuri Arvo Ylpön

¹¹ Lehtinen, Nina: MOT Vallan epäilevät vahtikoirat. *Etelä-Suomen Sanomat, Treffi* 5.9.–11.9.1998.

¹² Professori Seppo Hentilä kirjoitti vuonna 1998 historian julkisesta käytöstä *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (5/1998) ja huomautti, että historian tärkein vaikutusulottuvuus onkin tulevaisuus: ”Toisin sanoen, kulloinkin nykyaika, oma aikamme, tulkitsee menneisyyttä huomisen tarpeita varten vaikuttaakseen huomisen politiikkaan.” <http://www.tsv.fi/ttapaht/985/hentila.htm> (luettu 10.5.2009).

¹³ Parkkonen, Tommi: ”Yleisradion MOT-ohjelma väittää lääkäreiden suunnitelleen sodan aikana keskitysleirejä Suomeen”, ”Ylppöllä oli lämpimät suhteet natseihin”, *Iltalehti* 7.9.1998.

¹⁴ Arkistokuva ei liittynyt millään tavoin Ylppöön vaan vaikutti olleen peräisin Saksasta. Ohjelman ensimmäisen osan lopussa palattiin vielä kuvaan, jossa lääkäri väänteli kirkuvaa lasta. Ylpön elämänohje oli peräisin 1979 ilmestyneestä kirjoituksesta, jossa hän pohti selitystä juutalaisvihan syntyyn ja korosti, ettei halua juutalaisvihaa mitenkään puolustaa. Asiayhteydessään elämänohje on esitetty tämän kirjoitukseni sivulla 27.

“Himmlerin innokkaaksi suomalaispyöveliksi” ja “natsilääkäriksi” paljastumisen ansiosta MOT:n ohjelma sai osakseen suuren julkisen huomion. Esimerkiksi maan ykköslehti Helsingin Sanomat uutisoi heti ensimmäisen osan esittämisen jälkeen: “MOT: Suomessa suunniteltiin rodunjalostusta natsien malliin.” Ohjelman tietoihin viitaten lehti kertoi, että “suomalaislääkärit hakivat oppinsa suoraan natsi-Saksasta” ja että “samoin kuin Saksassa Suomessakin natsveja ihailevat tiedemiehet halusivat muun muassa pakkosteriloida mielisairaita”.¹⁵

Tuoreeltaan Helsingin Sanomissa myös arvioitiin ohjelman himmentäneen lääkäreiden historiallisesti kirkasta kuvaa: “TV ykkösen MOT-ohjelman mukaan suomalaisilla lääkäreillä, Arvo Ylppö jonon jatkona, oli kaikenlaista vipinää Natsi-Saksan tohtori Mengelen ja hänen kollegoidensa kanssa.”¹⁶

Kriittisesti ohjelman ensimmäiseen osaan otti kantaa tieteen etiikkaan perehtynyt professori Anto Leikola. Savon Sanomien haastattelema Leikola luonnehti ohjelmaa “tarkoitushakuiseksi”, “epätarkaksi” ja “epähistorialliseksi”. Hän huomautti 1935 annetun sterilointilain vastanneen ajan yleistä käsitystä. Laki ei ollut minkään ideologisesti kiihkomielisen hallituksen keksimä. Rodunjalostuslaitosta koskevasta paljastuksesta Leikola huomautti, että Ruotsissa rotuhygienian instituutti toimi jo silloin, kun laitosta Suomeen kaavailtiin. Hän myös ihmetteli, ettei ohjelmaan ollut pyydetty keitään rotuhygienialiikkeen tutkijoita: “Ehkä television tutkiva ryhmä ei halunnut ottaa todellisia pohtivia tutkijoita mukaan, ettei pilattaisi tätä hurjaa vaikutelmaa.”¹⁷

MOT:n ohjelman toista osaa koskevan Helsingin Sanomien ennakkkojutun mukaan ohjelma “pui Ylpön tapausta ja setvii muidenkin suomalaislääkärien yhteyksiä saksalaiskollegoihin, jotka tekivät ihmiskokeita keskitysleireillä”. Toimittaja korosti Ainolan esittelevän karmeaa juonentynkää isoon kertomukseen lääketieteen ja politiikan opportunistisesta suhteesta. “Kovin arkistotieto liittyy tohtori Mauno Vannaksen johtamaan Suomen Valtakunnan Liittoon. Tämän natsimielisen järjestön piti koota nukkehallitus, jos Saksa miehittäisi maamme. Liitolla oli myös likvidointilista valmiina. Liiton jäsenet olivat älymystöä, liikemiehiä ja lääkäreitä, joukossa myös Ylppö”, toimittaja kirjoitti.¹⁸

Ilta-Sanomien toimittaja kirjoitti MOT:n ohjelman toista osaa koskevassa ennakkkojutussaan lukijoille, että MOT esittelee entisestä arkkiaatrasta “uuden puolen”. MOT:n haastatteleman henkilön mukaan “Ylppö oli yksi jäsen suomalaisessa maanalaisessa natsipiirissä, josta natsi-Saksa olisi ilmeisesti koonnut itselleen nukkehallituksen, mikäli se olisi miehittänyt Suomen”. Potentiaalisen nukkehallituksen oli ilmeisesti organisoanut Hitlerin esikuntaan kuulunut Heinrich Himmler. “Ylpön vahvaan natsitaustaan viittaa myös se, että hän MOT:n mukaan oli

¹⁵ Ojansivu, Merja: MOT: Suomessa suunniteltiin rodunjalostusta natsien malliin. *Helsingin Sanomat* 8.9.1998. Helsingin Sanomien juttujen haut on tehty lehden sähköisestä HS Arkistosta, joka sisältää julkaistun toimituksellisen aineiston lisäksi muun muassa mielipidekirjoitukset.

¹⁶ Nimimerkki Origo alias Jouni Lompolo: Parempaan huomiseen. *Helsingin Sanomat* 9.9.1998.

¹⁷ Hynninen, Jorma: “Puurot ja vellit sekaisin”. *Savon Sanomat* 9.9.1998.

¹⁸ Immonen, Petri: MOT: Lääketieteen musta historia, osa 2. *Helsingin Sanomat* 14.9.1998.

kansainvälisen toimikunnan jäsen natsi-Saksan virallisessa lääketieteellisessä toimikunnassa”, *Ilta-Sanomien* toimittaja kirjoitti.¹⁹

Myös ohjelman toisen osan kovimmat paljastukset uutisoitiin näyttävästi heti tuoreeltaan. Helsingin Sanomat tiesi kertoa, että “maanalaiseen natsijärjestykseen kuului ohjelman mukaan ilmeisesti myös Arvo Ylppö”. Lehti kirjoitti myös, että “tappolistatkin olivat toisen maailmansodan loppuun jo valmiina”. Ohjelmassa haastatellun historioitsijan mukaan “likvidoitaviin olisivat kuuluneet ainakin presidentti Risto Ryti ja sosiaalidemokraattien Väinö Tanner”. Helsingin Sanomien uutinen toi esiin, että “Ylppön osuudesta ohjelma esittää epäsuoria todisteita”.²⁰

Hufvudstadsbladet suhtautui MOT:n ohjelman paljastuksiin aika varauksellisesti. Jo ykkösosaa ruotiva pääkirjoitus oli varustanut paljastus-sanan lainausmerkein ja huomauttanut Hbl:n kirjoittaneen samoista asioista jo aiemmin. Ruotsissa oli jo kesällä 1997 kohuttu Suomea varhaisemmasta rotuhygieniapolitiikasta.²¹ Kakkososaa Hbl:n toimittaja ruoti vieläkin kriittisemmin ja huomautti MOT:n paljastusten olleen “enimmäkseen ilkeitä vihjauksia”. Kirjoittaja kysyi, voiko kiitos yksityisessä vieraskirjassa olla käypä todiste kuulumisesta epäilyttävään järjestöön ja huomautti, ettei ohjelmassa esitetty “mitään kovaa faktaa”: “Ilkeitä vihjauksia kohdistettiin moniin nimekkäisiin lääkäreihin, mutta todistelua oli lähinnä avutonta”, Hbl:n kirjoittaja arvosteli.²²

MOT:n paljastusohjelman herättämään vilkkaaseen julkiseen keskusteluun osallistui syksyllä 1998 useiden historiantutkijoiden lisäksi joukko historiasta kiinnostuneita maallikoita.²³ Monet toistivat ohjelman väitteitä, mutta jotkut tulkitsivat ne jopa valheiksi. Kirjailija Matti Mäkelän mielestä MOT oli “kaikkein vaarallisin ränkkätevee” ohjelma: “Musiikki pelaa, varjot pelaavat, tutkittu on. Vasta kun rupeaa miettimään asian merkitystä, huomaa millaisia rippeitä ohjelma tonkii Watergatesta Clintonin roiskeisiin luisuneen tutkivan journalismin nykyään niin tyhjällä tiellä. Hyvä esimerkki oli viimekertainen rodunjalostusjuttu, jossa todisteltiin muottiarjalainen Arvo Ylppö natsiksi ynnä muuta toimittajien historiantajusta valaisevasti kertovaa.”²⁴

Tutkivan journalismin yhdistys ry kiitteli sittemmin MOT:n toimittajien tuoneen julkisuuteen uutta tietoa suomalaisten lääkäreiden yhteyksistä kansallissosialistiseen Saksaan. Yhdistyksen mukaan ohjelmassa osoitettiin arkistodokumenteilla muun muassa, että Helsingin yliopistoon oli esitetty rotuhygienian laitoksen perustamista. “Ohjelma on esimerkki siitä, mihin toimittajan ja tutkijan yhteistyö voi

¹⁹ Herlin, Niklas: MOT-dokumentissa väitetään: “Arvo Ylppö suomalaisen natsirenkaan jäsen”. *Ilta-Sanomat* 14.9.1998.

²⁰ Huuskonen, Matti: MOT: Suomeen kaavailtiin lääkäreiden vetämää natsihallitusta. Arkkiatri Ylppön osuudesta epäsuoria todisteita. *Helsingin Sanomat* 15.9.1998.

²¹ Kankkonen, Stig: Rasförädlingens långa skuggor. *Hufvudstadsbladet* 9.9.1998.

²² Lindqvist, Mardy: M.O.T:s avslöjanden mest insinuationer. *Hufvudstadsbladet* 15.9.1998.

²³ Historiantutkijoiden tieteellisessä aikakauslehdessä eli Historiallisessa Aikakauskirjassa ohjelmasta ei syksyn 1998 ja alkuvuoden 1999 numeroissa kirjoitettu.

²⁴ Mäkelä, Matti: Ränkkä-tv:n top five. *Helsingin Sanomat* 13.9.1998.

parhaimmillaan johtaa”, Tutkivan journalismin yhdistys korosti perustellessaan ohjelmantekijöiden palkitsemista.²⁵

Syksyn 1998 ohjelma ja sitä koskenut laaja julkisuus ovat vaikuttaneet todennäköisesti monien suomalaisten käsityksiin Arvo Ylppöstä. Internetin selailija saa hänestä vieläkin näytölleen esimerkiksi tällaisen arvion: “Arvo Ylppö oli rasisti ja natsi, joka haaveili rotuoppien mukaisesta valtiosta ja joka hautoi vallankaappausta suomalaisten lääkäreiden kanssa.”²⁶

Internetissä julkaistut ruotsinkieliset ja saksankieliset käsikirjoitukset ovat muovanneet Ylppö-käsityksiä myös ulkomailla. Saatoin todeta tämän, kun valmistelin syksyllä 2008 Euroopan Yleisradioliiton (EBU) ohjelmavaihtoon dokumenttia “Lasten oma sairaala”. Lastenlinnaa tieteen paikkana esittelevän dokumentin saksalaiselle vastaavalle EBU-tuottajalle²⁷ oli juuri MOT:n ohjelman saksankielisen käsikirjoituksen perusteella muodostunut varma käsitys Arvo Ylppön “pimeästä puolesta”.

Lastenlinna-dokumentin sisältöä koskevia keskusteluja varten jouduin tutkimaan kaikki MOT:n esittämät todisteet Ylppön natsisympatioista ja -yhteyksistä. Saatoin heti havaita, että syksyn 1998 keskustelu oli käyty kovin yleisellä tasolla. Kohta kohdalta näyttöjen pitävyyttä ja toimittajan tapaa käyttää lähteitä ei syksyllä 1998 kriittisesti arvioitu. Näyttöjen puutteeseen ja lähteiden tarkoitushakuisen käyttöön viitattiin TV1:n lähettämässä 50 minuutin tv-keskustelussakin vain lyhyesti ja ylimalkaisesti. Tässä kirjoituksessani teen tuon syksyn 1998 kriitikoilta tekemättä jääneen yksityiskohtaisen arvion ja käyn kohta kohdalta läpi MOT:n esittämät Arvo Ylppöä koskevat näytöt.

Tarkastelu rajoittuu pelkästään Ylppöön, joten ketään muita “Himmlerin innokkaita suomalaispyöveleitä” koskevia todisteita en arvioi. Lisäksi on syytä korostaa, että tarkastelu kohdistuu vain MOT:n 1998 julkaisemaan näyttöön. Ydinkysymys on, tuliko Ylppö silloin yleisölle esitetyillä todisteilla nimetyksi “natsitohtoriksi” pätevin vai pätemättömin perustein. Uusia Ylppö-todisteita suuntaan tai toiseen en tässä kirjoituksessa esitä, ja uskoakseni luotettavaa ja tutkittua uutta näyttöä ei olisi ollut saatavissakaan. Antisemitismin ja kansallissosialismin tutkija, dosentti Eero Kuparinen Turun yliopistosta kertoo, ettei ainakaan hänen tiedossaan ole MOT:n ohjelman jälkeen tehtyjä tutkimuksia Ylppön natsiyhteyksistä. Jos asiaa olisi tutkittu, se olisi Kuparisen arvion mukaan tullut julki, koska Suomen suhteet Hitlerin Saksaan ovat viime vuosina olleet paljon esillä.²⁸

Lähdekriittisen tarkastelun kohteena ovat tv-katsojille esitetty ohjelma sekä MOT:n kotisivulla julkaistut, aiheesta jatkuvasti tietoa tarjoavat käsikirjoitukset arkistoasiakirjaliitteineen. Oletukseni on, että itse ohjelmasta sekä kotisivulla julkaistusta aineistosta löytyvät MOT:n ohjelman pätevimmät näytöt. Pidän epäuskottavana ajatusta, että ohjelmantekijät olisivat syksyllä 1998 jättäneet

²⁵ Tutkivan journalismin yhdistys ry:n kotisivu. Palkitut 1998. <http://www.tutkiva.fi/content/palkitut-1998> (luettu 8.5.2009).

²⁶ “Kauheamies” 22.1.2008. <http://www.vaellusnet.com/turinat/viewtopic.php?p=39675> (luettu 7.5.2009).

²⁷ Kirsten Praller, EBU Executive producer.

²⁸ Kuparinen, Eero, suullinen tiedonanto kirjoittajalle 24.10.2008.

painavimmat todisteensa esittämättä. Ylppöä koskevin osin tarkasteluni kohteena on myös ohjelman kuvakerronta.

MOT: Lääketieteen musta historia, osa 1, 7.9.1998

Vahva uljas suomalainen –

Olivatko kaasukammiot tulossa Suomeenkin?

1. Ylpön yhteys Joseph Mengelen julmiin keskitysleiritutkimuksiin

MOT:n ohjelman ensimmäinen osa kertoi tiedemiesten suunnitelmasta perustaa Helsingin yliopiston anatomian laitoksen yhteyteen ”rodunjalostuslaitos”. Valtion ylläpitämän rotubiologisen tutkimuslaitoksen perustamista ehdotti vuonna 1943 Suomalaisen Tiedeakatemian asettama tiedemieskomitea.²⁹ Ohjelmassa todettiin suomalaisten hakeneen laitosta suunnitellessaan neuvoja Saksasta Kaiser Wilhelm -instituutista, jota johti professori Otmar von Verschuer³⁰. Toimittaja korosti Verschuerin toimineen tiiviissä yhteistyössä tohtori Joseph Mengelen kanssa, ”johon on henkilöitynyt koko natsilääketieteen julmuus” ja joka ”teki Verschuerin tilauksesta keskitysleireillä julmia tutkimuksia vangituilla kaksosilla”.

Ohjelmassa todettiin neuvojen saamisesta Otmar von Verschuerilta tähän tapaan:

”Verschuer neuvoi suomalaisia rodunjalostuslaitoksen henkilöstön valinnassa. Yksi hänen suosikeistaan oli Lastenklinikan lääkäri Torild Brander. Hän oli kenties kaikkien aikojen tunnetuimman suomalaislääkäriin Arvo Ylpön oikea käsi. Myös Brander oli kaksostutkija ja pohti töissään rotuoppeja. Kaikki kolme – Verschuer, Brander ja Ylppö tunsivat toisensa.”

Tulkinta lastenpsykiatri Torild Branderista Verschuerin yhtenä suosikkina näyttää perustuneen 16.3.1943 päivättyyn Verschuerin kirjeeseen rotubiologista tutkimuslaitosta puuhanneelle professori Niilo Pesoselle.³¹ Mitään muuta näyttöä Branderin suosikkiasemasta MOT ei esittänyt. Kirjeessään Verschuer nimesi joukon tiedemiehiä, jotka hänen mielestään voisivat tulla kyseeseen valittaessa laitokselle johtajaa. Verschuerin listalla oli viisi tiedemiestä: kolme suomalaista ja kaksi ruotsalaista.

Ykkösehdokkaanaan Verschuer suositteli perinnöllisyystieteen professori Harry Federleyn valintaa laitoksen johtajaksi. Lähinnä laitoksen johtajan avustajina tulivat kyseeseen antropologian professori Kaarlo Hildén ja professori Torild Brander. Laitoksen johtajaksi Hildén ja Brander eivät Verschuerin mielestä omanneet riittävää pätevyyttä: he olivat päteviä tiedemiehiä, mutta eivät varsinaisia geneetikkoja. Ruotsalaisista tiedemiehistä Verschuerin mainitsemia mahdollisia ja

²⁹ http://www.yle.fi/mot/070998/mot1a_1j.htm (luettu 9.5.2009). Komitean mukaan laitoksen varsinaisen tutkimustyön tuli käsittää tutkimuksia mm. ”rotuopin, perinnöllisyysopin, väestöpolitiikan, lääketieteen, rikostutkimuksen, psykologian, kansatieteen ja sukututkimuksen alalta”. Virkoja tarvittaisiin 14, ja laitoksen toimintaa valvoisi 9-jäseninen hallitus, johon laitoksen johtajan ja osastonjohtajien lisäksi tulisivat valtioneuvoston valitsema kaksi jäsentä ja Tiedeakatemian valitsema kaksi jäsentä.

³⁰ Otmar von Verschuer oli ihmisen biologian ja perinnöllisyyden tutkija, joka työssään keskittyi ennen kaikkea rotuhygieniaan ja kaksostutkimuksiin. Vuodesta 1940 hän kuului kansallissosialistiseen puolueeseen ja johti Kaiser Wilhelm -instituuttia vuosina 1942–44.

³¹ http://www.yle.fi/mot/070998/mot2a_2b.htm (luettu 8.5.2009).

päteviä johtajaehdokkaita olivat psykiatrian professori Torsten Sjögren Göteborgista ja naistentautiopin tutkija, dosentti Elis Essen-Möller Lundista. Vastoin ohjelman luomaa mielikuvaa Verschuer ei siis näytä pitäneen Torild Branderia suosikkinaan ainakaan kaavaillun laitoksen johtoon.

Ohjelman mukaan Torild Brander oli Ylpön ”oikea käsi”. Tällä sanonnalla katsojien annettiin ymmärtää, että Brander oli Ylpön paras ja korvaamaton apulainen, kaikki kaikessa.³² Periaatteessa Brander saattoi hyvinkin olla Ylpön oikea käsi, mutta kuinka todennäköistä se oli, ja mitä näyttöä väitteen tueksi esitettiin? Torild Brander oli lastenpsykiatri ja keskostutkija. Vuonna 1936 julkaistussa väitöskirjassaan hän tutki älykkyyden ja keskosuuden välistä yhteyttä.³³ Ylpön kehotuksesta hän tutki 376 helsinkiläistä 7–15-vuotiasta keskosena syntynyttä lasta ja havaitsi yhteyden pienen syntymäpainon ja alhaisen älykkyyden välillä. Tutkimuksensa tuloksena Brander päätteli, että vasta keskosien syntymäpainon ollessa 2110 grammaa voitiin puhua normaaliälyisistä lapsista.

1930-luvun Suomessa vallinneen rotuhygienia-ajattelun mukaan Branderin tulokset olivat omiaan ruokkimaan näkemystä, ettei kansakunnan kokonaisuuden kannalta kannattanut uhrata varoja pienten keskosten elossa pitämiseen. Tällainen käsitys puolestaan oli ristiriidassa Arvo Ylpön tunnetun ajattelun ja toiminnan kanssa. Ylppö pyrki koko uransa ajan kehittämään keskosten hoitoa sillä tavalla, että yhä pienemmät keskokset voitaisiin, keskosuuteen liittyvistä ja hyvin tunnetuista vammaisuuden riskeistä huolimatta, pitää hengissä.³⁴ Jos Brander edusti pienille vammaisille keskosille tuhoisia rotuoppeja, ei vaikuta uskottavalta, että hän olisi ollut Ylpön oikea käsi.

Tässä yhteydessä on syytä huomata, että ohjelman maininnassa ”myös Brander oli kaksostutkija ja pohti töissään rotuoppeja” sana ”myös” viittasi Verschueriin, rodunjalostuksen asiantuntijaan, jonka kerrottiin tilanneen Mengeleltä julmia kaksostutkimuksia. Rotuopit tarkoittivat Verschuerin ja Mengelen asiayhteydessä oppeja, joita soveltaen natsit olivat raa’asti surmanneet – kuten toimittaja oli katsojille jo kertonut – tuhansia vammaisia. Tällaisia rotuoppeja ohjelma siis antoi ymmärtää Branderin pohtineen. Ylpön puolestaan sanotaan vieroksuneen näitä rotuoppeja. Pia Östermanin mukaan ”Ylppö ei uskonut ajalle ominaisiin rotuoppeihin ja epäsosiaalisen käyttäytymisen periytymiseen. Hänen mielestä kaikki lapset ansaitsevat hyvän hoidon”.³⁵

³² *Nykysuomen sanakirjan* (1983) antama merkitys sanonnalle ”oikea käsi”.

³³ Brander, Torild (1936): *Studien über die Entwicklung der Intelligenz bei frögeborenen Kindern: Beitrag zur Kenntnis der Entstehung insbesondere leichter Grade der exogen bedingten Unterbegabung*. Väitöskirja oli Suomessa varhaisimpia keskosena syntyneiden lasten kognitiivista kehitystä koskevia tutkimuksia.

³⁴ Anneli Ylihervan väitöksen mukaan (*Ennenaikaisina ja pienipainoisina syntyneiden lasten puheen- ja kielenkehityksen taso kahdeksan vuoden iässä. Pohjoissuomalainen syntymäkohortti 1985–86*. Oulun yliopisto. 2002, 20.) Ylppö oli jo vuoteen 1913 mennessä todennut tutkimuksissaan keskosten erityyppiset aivovauriot tavallisiksi. Aivovaurioiden seuraukset vaihtelivat kuolemasta lieviin, mutta pysyviin aivotoiminnan häiriöihin.

³⁵ Österman, Pia (2005): Hengenpelastajamääritelmä. *Oivallus* 09/05. Helsingin yliopisto. http://www.helsinki.fi/yliopistonhistoria/oivallukset/9_oivallus.htm (luettu 25.5.2009).

Mitään dokumentoitua näyttöä Branderin asemasta Ylpön oikeana kätenä toimittaja ei esittänyt.³⁶ Hän ei esittänyt mitään näyttöä myöskään siitä, millä tavalla Ylppö tunsi Verschuerin, mitä Ylppö tiesi Verschuerin ja Mengelen toiminnasta ja miksi oli perusteltua tulkita Verschuerin tunteminen todisteeksi Ylpön “natsitohtoriudesta”.³⁷ Päätelemät pelkän tuntemisen perusteella tuntuvat joka tapauksessa hiukan oudoilta ja kielivät uskomuksesta, että tunteminen “saastuttaa” aina tarttuvan taudin tavoin. Näin todellisuudessa tuskin tapahtuu. Mannerheim ja Ryti esimerkiksi tunsivat Hitlerin ja Himmlerin, mutta pelkästään sillä perusteella heidän ei ole yleensä päätelty omanneen natsisympatioita.

Professori Marjatta Hietalan mukaan muutamat suomalaiset tiedemiehet vierailivat Otmar von Verschuerin johtamassa Kaiser Wilhelm -instituutin antropologian, perinnöllisyystieteen ja eugeniikan tutkimuslaitoksessa. Saksalaisiin lähteisiin perehtynyt historiantutkija toteaa, että näitä tiedemiehiä olivat muun muassa Harry Federley, Arvo Lehtovaara, Niilo Pesonen ja Esko Suomalainen. Ylppöä Hietala ei tutkimuslaitoksen vierailijaksi nimeä, eikä hänen tutkimuksensa anna muutakaan tietoa siitä, missä yhteydessä ja millä tavoin Ylppö Verschuerin tunsi.³⁸

2. Rotuhygienia ja Ylpön suhtautuminen mielisairaisiin

Toimittaja kertoi ohjelmassa, että “rodunjalostuslaitosta” esittänyt vuoden 1943 “rotukomitea” oli pettynyt pakkosterilointien liian vähäiseen määrään Suomessa.³⁹ “Kun vuosittain sterilointimääräyksiä annettiin alle sata, se olisi pitänyt suunnitelmien mukaan nostaa jopa 15-kertaiseksi, jotta pakkokeinot olisivat pureet”, hän kiteytti komitean kritiikin. Saksalaisen asiantuntijan, tohtori Michael Wunderin ilmaistua järkytyksensä tällaisesta ajatuksesta toimittaja jatkoi:

“Rotukomitea ei rajoittunut vain negatiiviseen jalostustyöhön. Se kehitteli myös positiivisia keinoja. Paremmat väen ja hyvätuloisten lisääntymistä piti kannustaa mm. suuremmin palkoin, lapsilisin ja veroeduin.

Komitea ei puuttunut vammaishoidon kustannuksiin. Ehkä se oli itsestäänselvyys. Rahalla mittaaminen oli juurtunut ainakin

³⁶ Muistelmissaan Ylppö ei mainitse lainkaan oikeaa kättään Torild Branderia (Ylppö, Arvo (1964): *Elämäni pienten ja suurten parissa* (toim.) Suova, Maija. WSOY).

³⁷ Ylppö väitti muistelmissaan, että keskitysleirien julmuudet paljastuivat hänelle vasta sodan päätyttyä (Ylppö 1964, 73–74).

³⁸ Hietala, Marjatta (2006): Tutkijat ja Saksan suunta. Teoksessa Hietala, Marjatta (toim.) *Tutkijat ja sota. Suomalaisten tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. SKS, 62–63. Tutkijoiden Saksa-yhteyksiä selvittäessään Hietala vieraili (suullinen tiedonanto kirjoittajalle 24.10.2008) 2000-luvun alussa useaan otteeseen Saksassa. Mitään uutta MOT-ohjelman väitteitä vahvistavaa tai kumoavaa Ylppö-aineistoa saksalaisista arkistoista ei silloin paljastunut. Nationalismiin, rotuhygienia-ajatteluun ja suomalaisten tiedemiesten Saksa-yhteyksiin perehtynyt Hietala kuitenkin korostaa, että lähdeaineisto on sirpaleista ja aukollista, koska sodan päätyttyä vaarallisiksi katsottuja asiakirjoja hävitettiin laajasti. Päätelemät voivat saada uusia painotuksia, jos puuttuvia aineistoja, esimerkiksi Ylpön yksityisarkisto, joskus saadaan tutkijoiden käyttöön.

³⁹ Tylsämielisten, vähämielisten ja eräiden sukupuolirikollisten pakkosteriloinnin mahdollistanut laki oli astunut voimaan kesäkuussa 1935. Esiityksen pakkoon perustuvasta sterilointilaista oli tuonut syksyllä 1934 eduskuntaan Toivo Kivimäen johtama porvarillinen kokoomushallitus. Lain mukaan lääkintöhallitus sai tietyin edellytyksin oikeuden määrätä ihmisen steriloitavaksi.

mielisairaanhoitoon. Esimerkiksi Arvo Ylppö piti mielisairaita arvottomina ja mielisairaaloita tuhlauksena.

Psyykkisesti sairaiden hoitomuodot olivat raakoja, osin silkkaa kidutusta. Monet niistä oli opittu Saksasta. Hyvin suosittu skitsofrenian eli jakomielitaudin hoitokeino oli tämä insuliinisokki. Potilaalle annettiin annos insuliinia. Muutaman tunnin kuluttua potilas tuli koomaan ja sai rajuja epileptisia kohtauksia.”

Ennen Ylpön mielisairaisiin ja mielisairaaloihin suhtautumisen arviointia erittelen lyhyesti MOT:n ohjelman kuvakerrontaa tässä kohdassa. Vähän tätä eriteltävää kohtaa aikaisemmin katsojille oli näytetty lähikuvaa vasektomialeikkauksesta, jossa lääkäri kaivoi pinseteillä esiin siemenjohtimen ja katkaisi sen. Kun toimittaja sitten mainitsi ”rotukomitean” kehitelleen myös positiivisia jalostustyön keinoja, arkistokuvassa esitettiin katsojille Ylppö tutkimassa vauvaa.

Ylpön mielipiteestä kertova kohta oli kuvitettu dramaattisella arkistofilmillä, jossa ilki alaston nainen asetettiin tutkimuspöydälle sukuelin kameraan päin, hänen suuhunsa pistettiin kapula ja alettiin antaa hänelle sähköshokkihoitoa. Tuskissaan oleva nainen kouristeli ja virtsasi alleen, tv-kuvassa virtsasuihku syöksyi virtsaelimestä suoraan kohti kuvaruutua.

Kun toimittaja kertoi psyykkisesti sairaiden hoitomuotojen olleen raakoja, osin silkkaa kidutusta ja monet Saksasta opittuja, dramaattisessa arkistokuvassa näytettiin kouristeleva alaston mies, jolle annettiin insuliinisokkihoitoa.

Ylpön raa’alta kuulostavan mielipiteen kehystäminen⁴⁰ sähköshokki- ja insuliinisokkihoitoa esittävillä poikkeuksellisen sokeeraavilla kuvilla loi mielikuvan tunteettomasta ”natsilääkäristä” ja raakalaisesta. Kohtauksen nähtyään katsojan oli helppo uskoa Ylpön omanneen natsisympatioita aina mielisairaudesta kärsivien ihmisten ihmisarvosta piittaamattomaan lääketieteen etiikkaan asti. Toimittajan huomautus, että monet raa’at hoitomuodot oli opittu Saksasta, synnytti Ylpön mielipiteestä kertomisen yhteydessä vaikutelman, että Ylppö kuului Saksasta opittujen raakojen hoitomuotojen käyttäjiin.

Journalismin etiikan kannalta toimittajan kuvavalinta oli ongelmallinen. Journalistin ohjeiden mukaan ”kuvaa tai ääntä ei saa käyttää harhaanjohtavasti”⁴¹. Arvioni mukaan kuvaa käytettiin harhaanjohtavasti, sillä vain Ylpön taustaan perehtyneet

⁴⁰Erkki Karvosen mukaan (*Tiedotustutkimus* 2/2000) kehysten käsite liittyy yhtäältä siihen, millä tavalla toimittajat organisoivat informaation tulvaa sovittamalla siihen nopeasti ja rutiinomaisesti tiettyjä kehysiksiä. ”Kehystäminen merkitsee myös, että yksittäinen asia voidaan ympäröidä vaihtoehtoisesti erilaisilla kehyksillä, jolloin sen luonne määrittyy erilaiseksi. Viestinnässä voidaan tiedostaen tai tiedostamatta valita sopiva viitekehys asialle ja siten saada se näyttämään halutunlaiselta”, imago-tutkimukseen erikoistunut Karvonen huomauttaa. Käytän kehystämisen käsitettä juuri tässä merkityksessä ja uskoen, että toimittaja ei ollut valinnut sopivaa viitekehystä tiedostamatta vaan tiedostaen.

⁴¹ 1.1.2005 voimaan tulleet *Journalistin ohjeet*. Samaa tarkoittava ohje sisältyi myös Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstöön syksyllä 1998.

katsojat tiesivät, ettei hänellä ollut mitään tekemistä kuvissa nähtyjen raakojen kouristushoitojen kanssa.⁴²

MOT:n ohjelmassa ei kerrottu, milloin ja missä yhteydessä Ylppö oli ilmaissut pitävänsä ”mielisairaita arvottomina ja mielisairaaloita tuhlauksena”. ”Rotukomitean” esityksen aikaan 1943 Ylppö tuskin on voinut pitää mielisairaita arvottomina menetettyään juuri mielenterveysongelmista kärsineen puolisonsa. 1930-luvulla sitä vastoin hän on voinut pitää ajankohdalle ominaiseen tapaan mielisairaita taloudellisina taakkoina, mikä nykyajan suomalaisten arvojen ja asenteiden näkökulmasta kuulostaa ymmärrettävästi pöyristyttävältä.

Ajankohdan kontekstista irrotetun mielipiteen esittäminen näyttönä Ylpön natsisympatioista ja -yhteyksistä oli kuitenkin arveluttavaa. Se oli historioitsijoiden kavahtamaa historiallista vääräaikaisuutta eli anakronismia. Jos Ylpön mielipidettä tarkastelee esimerkiksi 1930-luvulla eläneiden ihmisten ajattelun eli meille nykyajan ihmisille ”vieraan” kulttuurin näkökulmasta, raa’alta kuulostava mielipide asettuu hiukan toiseen valoon.⁴³

Tiina Junttila selvitti vuonna 2007, miten lääkärit kertoivat kansalaisille mielisairaista ja -sairauksista Terveystieteiden ja lääketieteen tutkimuslaitoksen sivuilla vuosina 1918–1939.⁴⁴ Mielisairaisiin suhtautumiseen vaikutti hänen mukaansa paitsi ajatus yksilön edusta myös ajatus yksilön tuottavuudesta yhteisölle. Näin Junttila kiteytti tämän ajatuksen tutkielmansa tiivistelmässä: ”Yhteiskunnallisesti katsottuna sairaat, varsinkin ne, joiden toipumisennuste oli huono, ainoastaan kuluttivat yhteiskunnan voimavaroja.”

Terveystieteiden ja lääketieteen tutkimuslaitoksen kirjoittelusta saattoi nähdä, että rotuhygieniä ja perinnöllisyysoppi olivat 1930-luvun psykiatriassa erityisen mielenkiinnon kohteena. Tämä tuli ilmi myös mielisairaiden hoidossa: ”Keskustelu kietoutui taloudellisten kysymysten ympärille, sillä mielisairaiden hoito tuli yhteiskunnalle verraten kalliiksi. Tämä vaikutti siihen, miten yhteisö suhtautui poikkeaviin, joiden koettiin huonontavan rodun laatua.”⁴⁵

⁴²Sähköshokkihoitoa ja insuliinisokkihoitoa esittävien arkistofilmien oikeudet omisti Göttingenissä sijaitseva Institut für den wissenschaftlichen Film, joten kuvat näyttävät olleen saksalaista alkuperää.

⁴³ Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, 83–85, 88, 103–106. Kalela pitää varsinaisena ongelmana tahattomia anakronismeja. Niiden välttämiseksi kannattaa ajatella tutkimuksen kohteen sijaitsevan vieraassa kulttuurissa. Silloin jo tutkijan alkuoletuksena on, että kohteena olevien ihmisten käsitys todellisuudesta on tutkijalle vieras.

⁴⁴Junttila, Tiina (2007): *”Silmäyksiä sielunelämään”. Mielen sairaudet Terveystieteiden ja lääketieteen tutkimuslaitoksen sivuilla 1918–1939*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

⁴⁵ Junttila, 78–79.

Mielisairaiden kokeminen alempiarvoisina, uhkina ja taloudellisina taakkoina oli 1900-luvun alkupuolen Suomessa ja monissa muissakin länsimaissa yleistä.⁴⁶ Tällä ajattelutavalla oli myös pitkät perinteet. Jo eugeniikan "isäksi" kutsuttu Francis Galton (1820–1911) vaati estämään suvunjatkamisen muun muassa niiltä, jotka kärsivät vakavasti mielipuolisuudesta tai köyhyydestä. Rasismin aatehistoriaa tutkineiden Pekka Isakssonin ja Jouko Jokisalon mukaan "'vähempiarvoisten' nähtiin olevan yhteiskunnalle poliittinen vaara ja ennen kaikkea taloudellinen painolasti".⁴⁷ "Pakkosteriloinnit olivat kunnallista taloudenpitoa, jota tietty moralistinen ideologia tuki", huomauttaa lääketieteen historiaa selvittänyt tutkijatohtori Minna Uimonen.⁴⁸

Ylpön mielipiteestä kertoessaan toimittaja ei historiaan vähemmän perehtyneitä katsojia ajatellen millään lailla luonnehtinut sitä, kuinka harvinainen tai yleinen mielipide oli sen esittämisaikojen Suomessa. Ohjelmassa nimettyjen perusteella katsojille jäi mielikuva, että Ylpön tavoin ajattelivat lähinnä muutamat harvat tahot. Tällaisina ohjelmassa mainittiin: kalloja mittailevat tiedemiehet, kauneuskilpailujen järjestäjät, pakkosteriloinneista päättäneet viranomaiset, tärkeät Folkhälsanin ja Väestöliiton⁴⁹ kaltaiset väestöjärjestöt, tiedemiesten "rotukomitean" jäsenet, vammaisia sota-alueelta siirtäneet henkilöt, vammaisia ja mielisairaita hoitaneet lääkärit, rintamalääkäri Konrad von Bagh, everstiluutnantti, psykiatri Sven Donner, Lauri "Tahko" Pihkala ja hänen veljensä Martti Pihkala sekä lääkintäeverstiluutnantti Yrjö Suominen.

Vuosien 1890–1935 suomalaista rotuhygieniää tutkineen Markku Mattilan mukaan rotuhygienialiike oli muiden maiden tapaan asiantuntijoiden liike. Tunnustautuneita rotuhygienikkoja oli melko vähän. Toisaalta oli tunnettua, että 1900-luvun alun pelottavana uhkakuvana pidettiin ihmiskunnan degeneraatiota: "Yleisesti pelättiin, että degeneroituneiksi luokiteltujen tylsämielisten (nykyisin kehitysvammaiset), mielisairaiden ja epileptikoiden lukumäärä lisääntyi jatkuvasti."⁵⁰

Tämä yleinen pelko ja huoli sosiaalihuollon resursseista näkyivät Kivimäen hallituksen vuonna 1934 eduskunnalle antamassa esityksessä sterilointilaiksi. Hyväksyttynä laki mahdollisti tietyin edellytyksin mm. kehitysvammaisten ja mielisairaiden pakkosteriloinnin. Mielisairaita koskeva pykälä kuului näin: "Tylsämielinen (idiootti), vähämielinen (imbesilli) ja mielisairas voidaan määrätä tehtäväksi suvun jatkamiseen kykenemättömäksi, jos on syytä varoa, että sellainen vajaakelpoisuus periytyisi hänen jälkeläisiinsä, tai jos on todennäköistä, että hänen

⁴⁶ André N. Sofair ja Lauris C. Kaldjian vertailivat USA:n ja Saksan sterilointihistoriaa. Vertailu osoitti, että myös Yhdysvalloissa sterilointiohjelmat perustuivat vahvasti ajatukseen taloudellisen taakan keventämisestä (Eugenic Sterilization and a Qualified Nazi Analogy: The United States and Germany, 1930–1945. Teoksessa *Annals of Internal Medicine*. 2000; 132: 312–318).

⁴⁷ Isaksson, Pekka ja Jokisalo, Jouko (1998): *Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismin aatehistoriaa*. Like, 184.

⁴⁸ Uimonen, Minna (2007): *Kamppailuja kasvatuslaitosten saaristossa. Kasvatus & aika* 1/2007. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=61 (luettu 25.5.2009).

⁴⁹ Väestöliittoa toimittaja ei maininnut, mutta viitattaessa tärkeisiin väestöjärjestöihin kuvassa näkyi sekä Folkhälsanin toimitalo että Väestöliiton toimitalo Väestöliittokyltteineen.

⁵⁰ Mattila, Markku: *Suomalainen rotuhygieniä. Tieteessä tapahtuu* 8/1997. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/897/MATTILA.pdf> (luettu 9.5.2009).

lapsensa jäisivät hänen tällaisen vajaakelpoisuutensa takia huoltoon vaille.” Huoli degeneroituneiksi luokitelluista taloudellisena taakkana tuli pykälässä selvästi esiin.

Yhtenä hallituksen perusteluna lain säätämiselle oli se, että ”yhteiskunnan geneettinen pohjasakka halusi lisääntyä normaalia enemmän”. Maan hallitus siis piti mm. mielisairaita ”geneettisenä pohjasakkana”. Jos Ylppö oli ”natsilääkäri”, koska ”piti mielisairaita arvottomina ja mielisairaaloita tuhlauksena”, niin Kivimäen hallitusta voinee sterilointilakiesityksen perustelujen nojalla kutsua ”natsihallitukseksi”.⁵¹ Arvioitaessa Ylpön mielipidettä näyttönä siitä, että hän oli ”natsilääkäri”, on hyvä muistaa sekin, että eduskunta hyväksyi sterilointilain suurella enemmistöllä: 144 puolesta, 14 vastaan, tyhjiä 6, poissa 35.

Mielisairaiden pakkosteriloinnin mahdollistavaan lakiin suhtauduttiin suopeasti hallituksen ja eduskunnan ulkopuolellakin. Markku Mattila pani väitöksessään merkille, että julkisuudessa lakia ei juurikaan vastustettu.⁵² Sterilointilain käsittely osoitti, että 1930-luvulla rotuhygienian kannatus läpäisi koko puoluekentän. 1990-luvun lopulla synnytytetyt mielikuvat, että rotuhygienia olisi ollut vain natsihenkistä politiikkaa, ovat ainakin sterilointilain syntyprosessin valossa virheellisiä. Markku Mattila huomautti tästä väitöksensä aikaan lehtihaastattelussa: ”Rotuhygienian kannatus Suomessa läpäisi koko puolue- ja sukupuolientien. Hankkeen yhteinen kannatuspohja oli usko tieteeseen ja usko siihen, että tieteen keinoin yhteiskuntaa voidaan järkevästi ohjata haluttuun suuntaan.”⁵³ Väitöksessään Mattila toi lukuisin esimerkein esiin sen, että käsitys rotuhygienian koitumisesta suomalaisten parhaaksi oli 1900-luvun alkupuolella aito ja yleinen.

Natsi-Saksan ja Suomen suhteita tutkinut Markku Jokisipilä puolestaan huomautti syksyllä 1998, että rotuhygieniasta puhuivat monien eri alojen edustajat, ja vain murto-osa heistä oli natsia. ”Esimerkiksi presidentti Risto Ryti totesi keväällä 1943 keskustellessaan Väestöliiton edustajien kanssa, että väestön lisäämisen ohella liiton tulisi kiinnittää huomiota myös sen laadun parantamiseen. Hän piti perusteltuna estää fyysisesti ja psyykkisesti ala-arvoisten ihmisten lisääntyminen steriloidulla heidät”, Jokisipilä kirjoitti.⁵⁴ Ylpön ajattelutapa siis oli 1900-luvun alkupuolella yleinen Suomessa, monissa muissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa. Se ei ollut vain natsihenkisten ajattelua eikä siksi toimi luotettavana näyttönä Ylpön ”natsitohtoriudesta”.

⁵¹ Lähes neljä vuotta istunut Kivimäen porvarihallitus rakentui Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja RKP:n edustajista sekä ammattiministereistä, joista muutamat olivat kokoomuslaisia.

⁵² Mattila, Markku (1999): *Kansamme parhaaksi: Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Suomen historian väitöskirja. Tampereen yliopisto, 416–420. Tärkeimpinä lakia julkisuudessa vastustaneina tahoina Markku Mattila mainitsee Tulenkantajat-lehden ja sen päätoimittajan Erkki Valan. Tiedemiehistä lakia vastusti Mattilan mukaan Tulenkantajat-lehteä lähellä ollut Helsingin yliopiston anatomian laitoksen professori Väinö Lassila.

⁵³ *Helsingin Sanomat* 9.10.1999. Markku Mattilan mukaan sterilointeja tehtiin Suomessa noin 7500, ”mutta niihin toiveisiin verrattuna, joita sterilointilakiin asetettiin, meillä epäonnistuttiin surkeasti. Täällä vilauteltiin sellaisia lukuja, että jopa 300 000 huonon perimän omaavaa ihmistä olisi syytä steriloida”.

⁵⁴ Jokisipilä, Markku: *Suomalaiset myötäilivät Saksan oppeja yleensä vain ulkopoliittisista syistä. Rotuteoriat olivat 1940-luvun alun muotivirtauksia*. <http://jokisipila.blogspot.com/search?q=rotuteoriat> (luettu 10.5.2009).

MOT: Lääketieteen musta historia, osa 2, 14.9.1998

Ylpön arvoitus ja Himmlerin innokkaat suomalaispyövelit

MOT-ohjelman kotisivulla ohjelman toinen osa on otsikoitu iskevästi: otsikko vihjaa Arvo Ylppöön yhtenä "Himmlerin innokkaana suomalaispyövelinä". Ohjelman esittelyteksti mainostaa, että Ylpön viralliset elämäkertatiedot sivuuttavat hänen toimintansa sotavuosina ja että MOT tuo esiin "hämmäntäviä" tietoja Ylpön toiminnasta ja ajatuksista. "Ylpöllä oli lämpimät suhteet natsiisiin", esittelyteksti tietää.⁵⁵

3. Ylppö ja Conti Duodecimin kunniajäseniksi "samassa kokouksessa"

Toimittaja kertoi ohjelman toisen osan aluksi Sachsenhausenin keskitysleiristä ja laboratorista, jotka olivat SS-johtaja Heinrich Himmlerin luomuksia ja natsi-ohjelmien epäinhimillisten ihmiskokeiden paikkoja. Himmler halusi ohjelman mukaan tiivistää lääketieteen yhteistoimintaa myös Suomen kanssa. Suomen puolelta vilkkaasta vierailuvaihdosta vastasi toimittajan mukaan Lääkäriseura Duodecim:

"Se muun muassa samassa kokouksessa 1942 kutsui Arvo Ylpön ja natsi-Saksan lääkintäjohtajan Leonardo Contin kunniajäsenikseen. Tässä kuvassa Conti tutustuu Mikkelin päämajan täisaunaan. Conti hirttäytyi selliinsä Nürnbergissä."

Maininnallaan Ylpön ja Contin kutumisesta "samassa kokouksessa" Duodecim-seuran kunniajäseniksi toimittaja synnytti mielikuvan, joka kytki Ylpön Contin kautta Sachsenhausenin keskitysleirin julmuuksiin ja Himmleriin. Tieto Ylpön ja Contin kutumisesta samassa kokouksessa Duodecimin kunniajäseniksi on sinänsä totta. Jättämällä kertomatta asiayhteyden toimittaja kuitenkin laiminlöi lähdekritiikin vaatimukset ja synnytti katsojille Ylpön ja Contin suhteesta mielikuvan, jota ainakaan Duodecimin kunniajäsenyyspäätös ei oikeuta.

Saksan korkein terveysjohtaja Leonardo Conti seurueineen vieraili Suomessa lokakuussa 1942.⁵⁶ Vierailun aikaan elettiin Suomen ja Saksan suhteissa vielä noususuhdanteen aikaa. Hitlerin käynti Suomessa kesällä 1942 oli ollut mediatapahtuma, joka oli saanut osakseen myös kansainvälistä huomiota. Suomi taisteli Saksan liittolaisena Neuvostoliittoa vastaan, ja rintamalla käytiin asemasotaa. Usko Saksan voitonmahdollisuuksiin oli vielä tuolloin yleinen. Suomi oli vierailun aikaan myös monin tavoin riippuvainen natsi-Saksan avusta, etenkin elintarvikeavusta. Ei siis ollut yllättävää, että Saksan korkeimman terveysjohtajan vierailu oli sota-ajan Suomessa merkittävä tapahtuma. Lehdistä Uusi Suomi seurasi vierailua päivittäin.

Conti vieraili Suomessa lääkintäkenraalimajuri Eino Suolahden ja lääkintöhallituksen pääjohtajan Oskari Reinikaisen kutsusta. Vastoin MOT:n luomaa mielikuvaa vierailu ei siis ollut Duodecimin "vilkasta vierailuvaihtoa". Toisena vierailupäivänään Conti tapasi sisäministeri Toivo Horellin, Saksan lähettilään

⁵⁵ MOT:n kotisivu: <http://lotta.yle.fi/motweb.nsf/sivut/ohjelma?opendocument&pageid=Content527F8> (luettu 10.5.2009).

⁵⁶ Professori Marjatta Hietala kuvaa Contin Suomen-vierailua aiemmin mainitussa artikkelissaan, s. 75–80. Kirjoitukseni kuvaus perustuu pääosin Hietalan artikkelin tietoihin.

Wipert von Blücherin ja eversti Kitschmannin sekä vieraili Tilkan sotilassairaalassa. Illalla saunottiin ja uitiin, ja Eino Suolahti tarjosi vieraalle päivälliset Seurahuoneella.

Vierailun aikana Contille esiteltiin monipuolisesti suomalaista terveydenhoitoa. Hän mm. seurasi Helsingin yleisen sairaalan kalliosuojassa professori Per Nylanderin suorittamaa sotakirurgista leikkausta, tutustui Suomen tuberkuloosinhuoltoon professori Severi Savosen johdolla, Naistenklinikkaan professori Mauno Rauramon opastuksella ja lasten huoltotyöhön oppaanaan professori Arvo Ylppö.

Maisteri H.J. Viherjuuri esitelmöi Contille saunasta, ja lääkintäneuvos Herman Lavonius esitteli hänelle kokemuksia puutarhaviljelytoiminnan järjestämisestä sairaaloiden yhteyteen. Invalidihuoltoon Conti tutustui lääkintäkapteeni S. Rehnbergin ja lääkintämajuri Aarno Snellmanin opastuksella.

Conti tapasi vierailunsa aikana lisäksi mm. Helsingin yliopiston rehtorin, professori Rolf Nevanlinnan ja vararehtori Edwin Linkomiehen sekä Suomen marsalkka Mannerheimin. Contin tiiviiseen vierailuohjelmaan oli järjestetty myös luentotilaisuuksia. Niitä oli kaksi. Hän luennoi Metsätieteellisessä tutkimuslaitoksessa ja Lääkäriseura Duodecimin kokouksessa. Duodecim-seurassa 21.10. pidetyn esitelmän aiheena oli "Die Aufgaben der Reichgesundheitsführung im Kriege". Esitelmässään Conti vakuutti kuulijoille Saksan säästyneen kulkutaudeilta käynnissä olevan sodan aikana.

Vierailunsa aikana Conti kävi seurueineen myös Turussa, jossa hän antoi lupauksen saksankielisen peruskirjaston lahjoittamisesta Turun yliopistoon perustettavalle lääketieteelliselle tiedekunnalle. Seurue vieraili lisäksi mm. keuhkotautiparantolassa ja kahdessa kansakoulussa. Conti ei siis tutustunut vain päämajan täisaunaan.

Vierailun loppuvaiheessa Saksan Helsingin-lähettiläs tarjosi Contin kunniaksi lounaan. Tilaisuuteen osallistuivat pääjohtaja Oskari Reinikainen, professori Mauno Vannas, professori Arvo Ylppö, lääkintöneuvokset Aleksis Tähkä ja Severi Savonen sekä lääkintäeverstiluutnantti Pekka Somer.

Runsaan viikon kestäneen vierailunsa aikana Saksan terveysjohtaja siis tapasi ison joukon suomalaisia vaikuttajia, luennoi kahdessa tilaisuudessa ja tutustui seurueineen lukuisiin kohteisiin eri puolilla Suomea. Tällaisen vierailun päätteeksi 24.10.1942 Lääkäriseura Duodecim kutsui Leonardo Contin kunniajäsenekseen. Kunniajäseneksi kutsuminen toimi näin vierailuun liittyneenä huomionosoituksena, mutta kutsuun oli olemassa arkisempikin syy. Duodecimin historiaa tutkineen professori Jaakko Ignatiuksen mukaan lääkäriseuralla oli ollut jo 1920-luvun puolivälistä lähtien tapana kutsua ulkomaiset luennoitsijat seuran kunniajäseniksi.⁵⁷

Syytä Arvo Ylpön kutsumiseen Duodecim-seuran kunniajäseneksi samassa 24.10.1942 kokouksessa ei ainakaan tähän mennessä ole selvitetty. Ignatiuksen mukaan Duodecimin asiakirjoista ei ole löytynyt selitystä Ylpön kutsumiselle kunniajäseneksi juuri tuossa kokouksessa eikä ylipäätään viittauksia Ylpön ja Contin

⁵⁷ Ignatius, Jaakko: suullinen tiedonanto kirjoittajalle marraskuussa 2008. Hietalan artikkelin mukaan (s. 64) Duodecimilla oli vuonna 1943 kaikkiaan 20 ulkomaista kunniajäsentä, heistä 8 saksalaista, 4 unkarilaista ja loput Pohjoismaista ja Baltiasta.

väliseen yhteyteen. Tästäkin syystä on vaikea käsittää, miksi lääkariseuran päätös tulisi tulkita näytöksi Ylppön ”natsitohtoriudesta”.

4. Ylppö veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön sisäpiiriissä

MOT kertoi toisen maailmansodan aikana perustetusta ”kulissientakaisesta” järjestöstä, Suomen Valtakunnan Liitosta (SVL). Ohjelman mukaan sen oli määrä toimia Himmlerin ”omana poliittisena nyrkkinä” ja Suomen ”nukkehallituksena”, jos Saksa olisi miehittänyt Suomen. Järjestöä johti silmätautiopin professori Mauno Vannas, ja nimensä järjestön ohjelmaan kirjoitti ”pari tuhatta ihmistä”. Toimittaja korosti Suomen Valtakunnan Liiton ohjelmajulistuksen paljastaneen järjestön ”puhtaaksi natsipuolueeksi”: ”Se korosti rotuoppeja ja halusi hävittää juutalaiset Suomesta.”

MOT:n mukaan Suomen Valtakunnan Liiton aktiivien ”tarkoituksena oli voitollisen sodan jälkeen tehdä vallankaappaus”. Katsojat saivat tietää järjestön varautuneen myös siihen, että vallankaappaus ei olisi veretön: ”Valtiollinen poliisi oli kuullut puheita, että järjestöllä oli lista likvidoitavista henkilöistä.” Asiantuntijana kuultu historiantutkija, tohtori Henrik Ekberg kertoi, keitä likvidoitavien listalla oli: ”Esimerkiksi Risto Ryti, Väinö Tanner, Ernst von Born, kenraalit Kekoni ja Talvela ja maaherrat Helenius ja Matsson. Että näistä piti päästä eroon.” Suunnitelmiaan järjestön aktiivit hioivat MOT:n tietojen mukaan Mauno Vannaksen kotona.

Todistelu Arvo Ylppön kuulumisesta veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön ydinhahmojen ja sisäpiiriläisten joukkoon ei ollut helppoa, koska järjestön asiakirjoja oli hävitetty. Siksi ”kaikkia mukana olleita ydinhahmoja ei tiedetä”, ja toimittaja joutuikin turvautumaan henkilötodisteluun. Todistajia oli kaksi: Mauno Vannaksen ensimmäinen puoliso Sylvia Vannas ja suomalaisia natsijärjestöjä lisensiaattitutkimuksessaan selvittänyt tohtori Henrik Ekberg.⁵⁸

Kerrottuaan katsojille natsijärjestön asiakirjojen hävittämisestä ja sen aiheuttamasta ongelmasta eli kaikkien ydinhahmojen nimeämisen vaikeudesta toimittaja kysyi Sylvia Vannakselta: ”Keitä kuului järjestön sisäpiiriin?”⁵⁹ Vannas vastasi: ”Eiköhän Ylppö ollut yksi. Hän oli hyvin paljon keskusteluissa Maunon kanssa.” Vannas jatkoi edelleen: ”Marjatta oli huolissaan siitä, että Arvo uhraa niin paljon politiikalle aikaa. Semmoisen keskustelun minä muistan hänen rouvansa kanssa, että hän sanoi, että mitä se Arvo nyt siinä politiikassa huushollaa!” Tämän jälkeen ohjelma jatkui tohtori Ekbergin todistajanlausunnolla: ”Ei se nyt minua niin hirveästi yllätä. Se on hyvinkin mahdollisuuksien rajoissa, sanoisin.⁶⁰ En ole hirveän paljon perehtynyt Arvo Ylppöön; hän oli opiskellut Saksassa, ja hän on tietysti voinut saada vaikutuksia ympäristöstään niin kuin monet muutkin.”

⁵⁸ Ekberg, Henrik (1991): *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944*. Schildts. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus.

⁵⁹ Näin kysymys on muotoiltu MOT:n kotisivulla julkaistussa käsikirjoituksessa. Katsojille esitetyssä ohjelmassa toimittaja muotoili kysymyksen paljon epämääräisemmin: ”Satutteko muistamaan, keitä tiedemiehiä tai lääkäreitä oli tässä Suomen Valtakunnan Liiton toiminnan ympärillä, kenen kanssa siitä puhuttiin ja ketkä siihen saattoivat?” (Tässä toimittajan ääni häipyi ja tilalle nousi vastauksensa aloittavan Vannaksen ääni.)

⁶⁰ Tässä kohdassa toimittaja esittää ohjelmassa kysymyksen: ”Minkä vuoksi?” Ekbergin vastaus ”En ole hirveän paljon perehtynyt Arvo...” on siis vastaus kysymykseen, joka tivasi syytä mahdollisuuksien rajoissa olemiselle.

Tällaisilla näytöillä TV1:n tutkivan journalismin palkittu ohjelma todisteli vuonna 1998 Arvo Ylppön kuulumisen mm. presidentti Risto Rytin likvidointia ja veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön sisäpiiriin. Näin rajun syytöksen tueksi esitettyä todistelua on syytä arvioida lähemmin.

Sisäpiirisyytös siis perustui natsijärjestön johtajan ensimmäisen vaimon arveluun, että ”eiköhän Ylppö ollut yksi”. Tätä todistajanlausuntoa arvioitaessa on syytä huomata, että todistaja oli haastattelun aikaan noin 95-vuotias ja muisteli yli 55 vuoden takaisia havaintoja ja keskusteluja. Pelkän iän nojalla todistajanlausuntoa ei toki voi kyseenalaistaa, koska vanhukset saattavat muistaa vanhoja aikoja ja muisti usein heikkenee hitaasti. On kuitenkin todennäköistä, että näinkin pitkän ajan kuluessa muistista on hävinnyt informaatiota. Vannaksen haastattelusta saattoi helposti nähdä, että natsijärjestö kuului ikäviin ja kipeisiin muistoihin, ja juuri niitä ihmiset usein muokkaavat ja pyrkivät aktiivisesti myös unohtamaan.⁶¹

Todistajanlausunto varovaisena arveluna – ”eiköhän Ylppö ollut yksi” – pakottaa myös kysymään, missä määrin lausunto saattoi olla muistamisen dynamiikkaan kuuluvaa päättelyä ja muisteltavan asian uudelleen rakentamista. Kysymys on aiheellinen, sillä muistaminen ei ole vain asioiden ja tapahtumien mieleen palauttamista. Muistamisen ongelmia (misinformation effect, false memories) ja todistajanlausuntojen luotettavuutta tutkinut Elisabeth Loftus on osoittanut, että ihminen saattaa kokonaan unohtaa alkuperäisen tapahtuman ja muistaa vain oman tulkintansa siitä. Kai Hakkarainen, Kirsti Lonka ja Lasse Lipponen huomauttavat, että tietoa uudelleen rakentavat päätelmät tehdään mieleenpalauttamistilanteessa: ”Yrittäessään muistaa asioita ihmiset tekevät tietorakenteidensa varassa päätelmiä siitä, mitä heidän tulisi tietää tai mitä heidän olisi täytynyt havaita.”⁶² Voi siis kysyä, tulkitsiko Vannas havaintojaan miehensä ja Ylppön keskusteluista sen perusteella, mitä hänen olisi tullut niistä tietää vastataksaan toimittajan odotuksiin. Kertojat voivat ”parannella” aiempia kokemuksiaan myös siksi, että ovat alkaneet myöhemmin katsoa asioita toisella tavalla. Tästä on historiantutkijoita jo pitkään varoiteltu.⁶³

Sylvia Vannaksen arvelu Ylppön sisäpiiriläisyydestä perustui siihen, että Ylppö ”oli hyvin paljon keskusteluissa Maunon kanssa”. Keskustelujen aiheista arvelu ei anna mitään tietoja. Ylppön paljot keskustelut Mauno Vannaksen kanssa voivat selittyä monella tavalla, muun muassa perhetuttavuuden perusteella. Ne voivat selittyä myös sillä, että Mauno Vannas toimi järjestön perustamisen aikaan 1942 dekaanina tiedekunnassa, jonka professoreihin Ylppö kuului. Natsijärjestön asioistakin Arvo Ylppö ja Mauno Vannas ovat tietysti saattaneet ”paljon keskustella”, mutta siitä ei ole mitään näyttöä. Keskustelujen määrä perhetuttavan kanssa ei vielä todistane Ylppön kuulumista natsijärjestön sisäpiiriin.

Toiseksi Sylvia Vannaksen arvelu Ylppön sisäpiiriläisyydestä perustui muistikuviiin Marjatta Ylppön kanssa käydystä keskustelusta. Vannaksen muistikuva keskustelusta herättää tiettyjä epäilyjä. Tuossa ainakin 55 vuotta aiemmin käydyssä keskustelussa Marjatta Ylppö ilmaisi Vannaksen mukaan huolensa siitä, että Arvo Ylppö ”uhraa

⁶¹ Thomson, Alistair (1998): Anzac memories. Putting popular memory theory into practice in Australia. Teoksessa Perk, Robert & Thomson, Alistair (toim.): *The Oral History Reader*, 308.

⁶² Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse (1999): *Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen*. WSOY, 27.

⁶³ Renvall, Pentti (1965): *Nykyajan historiantutkimus*, 203–204.

niin paljon politiikalle aikaa”. Pidän monestakin syystä todennäköisenä, ettei Marjatta Ylppön huoli liittynyt Arvo Ylppön toimintaan Suomen Valtakunnan Liitossa vaan tämän aktiiviseen toimintaan toisenlaisessa politiikassa.

Marjatta Ylppö teki itsemurhan 23.1.1942 kärsittyään sitä ennen kahden vuoden ajan mielenterveysongelmista. Hän siis kuoli samoihin aikoihin, jolloin SVL:n toiminta vasta käynnistyi.⁶⁴ Jo tästä syystä pidän epätodennäköisenä, että hän olisi voinut olla huolissaan siitä, että Arvo Ylppö uhraa niin paljon aikaa SVL:n poliittiseen toimintaan. Varsinaista poliittista toimintaa järjestöllä ei sitä paitsi näytä juuri olleen, sillä SVL kaavaili käynnistävänsä toiminnan varsinaisesti vasta sodan jälkeen. Ekbergin tutkimuksen mukaan SVL tyytyi lähinnä värväämään jäseniä ja jossain määrin kouluttamaan järjestön johtoa. Mauno Vannas järjesti lisäksi kotonaan kolme neljä tapaamista 20–30 valitun henkilön joukolle.⁶⁵

Uskottavampaa onkin, että Marjatta Ylppö on ollut huolissaan miehensä aktiivisesta ja aikaa vieneestä toiminnasta Helsingin lastensuojelulautakunnassa ja lukuisissa muissa tehtävissä. Arvo Ylppö toimi lautakunnassa kokoomuksen edustajana vuosina 1927–68. Hänen tiedetään tehneen lautakunnan jäsenenä työtä lasten parhaaksi aktiivisesti ja yhteistyössä yli puoluerajojen. Yleisesti tunnettua on Ylppön yhteistyö esimerkiksi sosiaalidemokraattisen kansanedustajan ja kunnallispoliitikon Miina Sillanpään kanssa. Varsinkin jatkosodan aika vaati lautakunnan jäseniltä aktiivisuutta. 1940-luvun alussa Ylppö harrasti lisäksi poliittista ”lobbausta” tärkeänä pitämänsä neuvolalain aikaansaamiseksi.⁶⁶ Lastenlinnan ja Lastenklinikan uudisrakennushankkeetkin työllistivät jonkin verran, ja syksyllä 1941 aikaa veivät myös Suomen lastensiirtotoimikunnan tehtävät. Koko 1940-luvun alun Ylppöä työllistivät lisäksi lääketehdas Orionin johtokunnan puheenjohtajuus, Mannerheimin Lastensuojeluliiton puheenjohtajan tehtävät ja Helsingin yleisen sairaalan hallituksen puheenjohtajuus. Hän työskenteli myös Lastenlinnan sairaalan ylilääkärinä ja Helsingin yliopiston lastentautiopin professorin tehtävissä sekä kuului monen tieteellisen aikakausjulkaisun toimituskuntaan. Ylppö itse kertoi 1970-luvun lopussa syyttävänsä itseään siitä, ettei ymmärtänyt puolisoaan tarpeeksi: ”Minulla oli aina monta rautaa tulella, oma perhe jäi liian vähälle.”⁶⁷

Tohtori Henrik Ekbergin todistajanlausunto oli sijoitettu MOT:n ohjelmassa tukemaan Sylvia Vannaksen muistelua. Ekbergin pätevyyttä suomalaisen natsihistorian tutkijana ei ole vähäisintäkään syytä kyseenalaistaa. Voi kuitenkin kysyä, missä määrin hänen lausuntonsa tosiasiaa tuki Vannaksen kertomaa.

⁶⁴ Ekberg, 230.

⁶⁵ Ekberg, 233. Ylppön sisäpiiriin kuulumista koskeva ohjelman kohta oli kuvitettu, arvatenkin todisteena, kuvalla Vannasten vieraskirjan sivusta. Ylppön nimi näkyy vierasjoukossa, joka kiittää isäntiä ihanasta illasta. Ylppön sisäpiiriläiseksi todistelun kannalta on kiinnostavaa, että ihanan illan päivämäärä oli 16.1.1941, kun Suomen Valtakunnan Liitto perustettiin vasta vuotta myöhemmin eli vuoden 1942 alussa. Ylppön lisäksi vieraiden joukossa olivat mm. hänen puolisonsa Marjatta, presidentti Svinhufvudin tytär Gretel Sommar ja tuberkuloosilääkäri Severi Savonen.

⁶⁶ Vuonna 1937 asetetun väestökomitean ehdotukset tulivat jatkokäsittelyyn vuonna 1942. Neuvolalakehdotus valmistui keväällä 1942, ja laki kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista annettiin 31.3.1944.

⁶⁷ Ylppö 1979, 140.

Kun Vannas arveli, että "eiköhän Ylppö ollut yksi" sisäpiiriläisistä, niin tutkijan toteamus, että "se on hyvinkin mahdollisuuksien rajoissa", ei paljoa lisännyt Vannaksen kertoman todistusvoimaa. Arvelun vahvistaminen arvelulla, että se on hyvinkin mahdollisuuksien rajoissa, ei vakuuta. Juuri mitään lisää todisteluun ei tuonut tutkijan maininta, ettei Vannaksen kertoma "minua niin hirveästi yllätä".

Vannaksen todistajanlausuntoa ei vahvistanut sekään Ekbergin toteamus, että "en ole hirveän paljon perehtynyt Arvo Ylppöön". Ekbergin arvelemat Ylpön vaikutteet Saksasta puolestaan viittasivat aikaan, jolloin Ylppö työskenteli Saksassa (1912–1920) ja sai kahdeksan vuoden aikana paljon saksalaisvaikutteita. Natsivaikutteita hänen tuskin oli mahdollista saada. Natsien NSDAP-puolue perustettiin vasta vuonna 1919, ja se oli vuoteen 1923 asti vain tuntematon baijerilainen pikkupuolue. Ei ole mitään näyttöä siitä, että Ylppö olisi Berliinissä lastentautien tutkimuslaitoksessa vuoteen 1920 asti työskennellessään altistunut Baijerissa toimintaansa käynnistelevän pienen natsipuolueen vaikutteille.⁶⁸ Antisemitismista hänen on sitä vastoin ollut mahdollista saada vaikutteita, koska se oli Saksassa yleistä etenkin vuoden 1918 jälkeen.

Tohtori Ekbergin todistajanlausuntoa arvioidessa on mielenkiintoista vielä todeta, mitä hän tutkimuksessaan kertoi Ylpön roolista Suomen Valtakunnan Liitossa. Ekberg kuvaa järjestöä teoksessaan yksityiskohtaisesti 13 sivun verran ja nimeää runsaasti järjestön vaiheisiin liittyneitä tunnettuja ja vähemmän tunnettuja henkilöitä. Hän luettelee esimerkiksi joukon julkisuuden henkilöitä, joiden nimet löytyivät SVL:n ohjelmaluonnoksen kääntöpuolelta: kuvanveistäjä Väinö Aaltonen, maantieteen professori Väinö Auer, kirjailija Lauri Haarla, säveltäjä Yrjö Kilpinen, slaavilaisen filologian professori J.J. Mikkola, kuvanveistäjä Jussi Mäntynen, elokuvatuottaja ja -ohjaaja Risto Orko sekä kansanrunoudentutkimuksen professori Väinö Salminen.⁶⁹ Arvo Ylpön nimeä Ekberg ei tutkimuksessaan mainitse lainkaan. Jos Ylppö todella kuului SVL:n sisäpiiriin ja ydinhahmoihin, niin on hämmäntävää, ettei tutkija kertaakaan törmännyt hänen nimeensä SVL:a koskevissa asiakirjoissa. Outoa tämä on erityisesti siitä syystä, että Ekbergin lähdeaineisto koostui suureksi osaksi saksalaisesta arkistomateriaalista; jos Ylppö kuului SVL:n sisäpiiriin ja jos hänellä todella oli ohjelman vihjaamat natsiyhteydet, niin ainakin saksalaisesta aineistosta hänen nimensä olisi luullut löytyvän.

Arvioitaessa syytöstä Ylpön kuulumisesta SVL:n sisäpiiriin on ehkä vielä aiheellista kysyä, kuinka "puhdas natsipuolue" järjestö lopultakin oli. En omaa edellytyksiä enkä koe tarvetta kiistää, etteikö SVL olisi ollut natsijärjestö. Järjestön olemuksesta on historiantutkimuksessa kuitenkin esitetty hiukan toisenlainenkin tulkinta. Sen mukaan SVL oli maan hallituksessa istuneen Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) mahdollisen lakkauttamisen varalta perustettu "varaliike".

⁶⁸ Muistelmissaan (1964, 79–84) Ylppö kertoi viimeisen Saksan-vuotensa olleen ahkeraa tieteellistä toimintaa, seurustelua ystävien kanssa, matkustelua sekä havaintovälineistön keräämistä Suomeen suunniteltua lastenhoitomuseota varten. Saksalaisvaikutteitaan Ylppö kuvasi 100-vuotiaana kertomalla, millaisissa ristiriitaisissa tunnelmissa hän heinäkuussa 1920 lähti Berliinistä Suomeen: "Olin oppinut rakastamaan Saksaa, mutta Suomi oli minun isäni ja äitini maa." (Numminen, Inkeri: *Arvo Ylpön vuosisata*. 1987, 168).

⁶⁹ Ekberg, 233.

Tällaisen tulkinnan esitti oikeistoliikkeisiin perehtynyt, muun muassa IKL:n historiaa tutkinut Mikko Uola jo vuonna 1982.⁷⁰ IKL oli oikeistoradikaali puolue, jonka ideologiassa oli Italian ja Saksan autoritaarisille liikkeille ominaisia piirteitä. Puolueen edustaja Vilho Annala istui Suomen hallituksessa vuosina 1941–43 eli SVL:n perustamisen aikaan. Mikko Uolan mukaan IKL:n piirissä ei voitu olla täysin varmoja jatkuvuudesta “edes jatkosodan mukanaan tuomassa aatteellisessa noususuhdanteessa”. Siitä syystä SVL:n oli määrä toimia “varaliikkeenä”, jos IKL:n toiminta olosuhteiden muututtua kiellettäisiin.

Henrik Ekberginkin tutkimus herättää kysymyksen, antoiko MOT täysin oikean kuvan Suomen Valtakunnan Liiton olemuksesta.⁷¹ Toimittajan mukaan “valtiollinen poliisi oli kuullut puheita, että järjestöllä oli lista likvidoitavista henkilöistä”. Ainakaan Ekbergin tutkimuksen perusteella ei mielestäni voi riidattomasti väittää, että likvidoitavien lista olisi ollut nimenomaan SVL:n lista.

Vallankaappaushankkeen ajatusta kuvatessaan Henrik Ekberg kertoo, että suomalaisessa SS-pataljoonassa oli pieni, ulkoa tuleville ideologisille vaikutteille altis vähemmistö. Siihen kuului mm. optikko Unto Boman, joka oli ollut perustamassa Samfundet Folkgemenskap -nimistä järjestöä.⁷² Yksi Bomanin “oppilaista”, Olavi Alhainen, luennoi Suomen Valtakunnan Liitosta ja vapaamuurareita vastaan käytävästä taistelusta poliittisilla kurseilla, joita järjestettiin suomalaisille SS-miehille Itävallassa ja Baijerissa. Ekbergin mukaan Bomanin liikekumppani, optikko Gunnar Sundman, kertoi joitakin vuosia sodan jälkeen valtiollisen poliisin kuulusteluissa, että oli ollut olemassa suunnitelmia muodostaa Suomeen palanneiden SS-miesten salainen järjestö:

“Denna organisation, till vilken de ovannämnda kursdeltagarna skulle bilda stommen, skulle verka i nära samarbete med SVL och utgöra ett slags ‘järnnäve’ med uppgift att bekämpa främst bolsjevismen, frimureriet och svenskheten. Enligt en hemlig rapport som statspolisens gjorde upp i januari 1944 hade det i sammanhanget även ryktats om en lista på personer som efter maktövertagandet skulle likvideras eller sättas i straffarbete, och vilkas egendom skulle fördelas bland krigsinvaliderna.”

Nämä Ekbergin lisensiaattitutkimuksen tiedot jättävät käsittääkseni avoimeksi sen, oliko huhuttu likvidointilista SVL:n laatima vai niiden SS-miesten tekemä, joiden oli tarkoitus toimia “rautanyrkkinä” läheisessä yhteistyössä SVL:n kanssa.

Ohjelman vakavimman väitteen tueksi MOT ei esittänyt mitään dokumentoitua tietoa. Koko näyttö perustui iäkkään aikalaistodistajan arveluun, jota tutkija kommentoi arvelemalla, että todistajan kertoma oli hyvinkin mahdollisuuksien rajoissa. Aikalaisodistajan arvelun perustelut eivät olleet kaikin osin uskottavia. MOT:n neljännen näytön tarkastelu osoittaa Ylpön tulleen nimetyksi veristä vallankaappausta suunnitelleen natsijärjestön sisäpiiriläiseksi perustein, jotka eivät miltään osin kestä kriittistä tarkastelua.

⁷⁰ Uola, Mikko: *Sinimusta veljeskunta: Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Otava 1982, 435.

⁷¹ Ekberg, 237–238.

⁷² Samfundet Folkgemenskap rf lakkautettiin syksyn 1944 välirauhansopimuksen jälkeen ensimmäisten lakkautettavien järjestöjen joukossa.

5. Ylpön ”erikoinen luottamustehtävä” natsien peitejärjestön sisäpiirissä

Viidentenä todisteena ”natsitohtoriudesta” MOT kertoi Ylpön ottaneen sodan alla ”erikoisen luottamustehtävän” Saksasta. Näin toimittaja kuvasi katsojille tuota tehtävää:

”Hän liittyi saksalaiseen lääkäreiden jatkokoulutusakatemiaan kuuden muun suomalaislääkärin kanssa. Mukana oli esimerkiksi professori Wichmann Naistenklinikalta. Arvo Ylppö oli akatemian kansainvälisen toimikunnan jäsen. Tosiasiassa akatemia oli natsi-Saksan poliittinen peitejärjestö, jota kansallissosialistit pitivät raudanlujassa otteessaan. Lääkäriakatemian ylevä tavoite oli entistä kauniimpien, terveempien ja suorituskykyisempien naisten, miesten ja lasten luominen.”

Internetissä julkaistun käsikirjoituksen mukaan professori Michael Hubenstorf jatkoi:

”Mukaan oli yritetty haalia mahdollisimman paljon osanottajia ja mahdollisimman saksalaismielisiä jäseniä, tai jotka olivat saksalaisten liittolaisverkostoissa, siis myös lääketieteessä läheisissä suhteissa. Keskeiset henkilöt olivat ilmiselvästi poliittisia ihmisiä, vaikkakin esiintyivät ulospäin tiedemiehinä, lääkinnällisinä hallintotoimihenkilöinä tai lääketieteen jatkokoulutuseksperteinä. Näin on ymmärrettävä myös eri maiden delegaatioiden kokoonpanot.”

Näillä lausumilla annettiin ymmärtää, että Ylppö kuului ”keskeisenä henkilönä” ja ”ilmiselvästi poliittisena ihmisenä” natsien peitejärjestön sisäpiiriin. Kuusi muuta suomalaista kuuluivat vain akatemiaan (Deutschen Akademie für ärztliche Fortbildung), mutta ”erikoisen luottamustehtävän” ottanut Ylppö sen kansainväliseen toimikuntaan (Internationalen Komitee der Akademie). Luotu mielikuva näyttää olleen kahdella tavalla harhaanjohtava: Ylpöllä ei ollut eri asemaa kuin muilla suomalaislääkäreillä, eikä hän kuulunut Hubenstorf in tarkoittamiin keskeisiin, ilmiselvästi poliittisiin henkilöihin.

MOT:n kotisivulla on julkaistu akatemian perustamiskokouksen 1938 asiakirjoihin liittynyt luettelo kansainvälisen toimikunnan jäsenistä (Die Mitglieder des Internationalen Komitees).⁷³ Luettelon mukaan akatemian kansainväliseen toimikuntaan kuului kaikkiaan 65 jäsentä 15 eri maasta (Egyptistä, Argentiinasta, Belgiasta, Brasiliasta, Bulgariasta, Kanadasta, Chilestä, Kiinasta, Kuubasta, Tanskasta, Saksasta, Virosta, Suomesta, Ranskasta ja Kreikasta). Vastoin katsojille luotua mielikuvaa Ylppö ei ollut suomalaisista lääkäreistä ainoa, joka kuului tähän sisäpiiriin. Siihen kuuluivat julkaistun jäsenluettelon mukaan kaikki muutkin akatemian suomalaiset lääkärit: sisätautiopin professori Gösta Becker, synnytys- ja naistentautiopin professori Seth Wichmann, lääkintöhallituksen vt. pääjohtaja, lääkintöneuvos Herman Lavonius, lääketieteen historiaan erikoistunut dosentti Gunnar Soininen, ehkäisevään kansanterveystyöhön erikoistunut hygienian professori Woldemar Lojander sekä bakteriologian ja serologian professori Oswald Streng.

⁷³ Ote saksalaisen ”Lääkäreiden kansainvälisen jatkokoulutusakatemian” perustamiskokouksen 1938 asiakirjoista: Luettelo akatemian kansainvälisen toimikunnan jäsenistä. <http://www.yle.fi/mot/070998/mot12a.htm> (luettu 10.5.2009).

Kun Hubenstorf korosti keskeisten henkilöiden olleen ilmiselvästi poliittisia, yleisö uskoi hänen tarkoittavan Ylppöä, koska toimittaja oli juuri kertonut Ylppön jäsenyydestä akatemian sisäpiirissä. Alkukielisen käsikirjoitustekstin ja ohjelmassa esitetyn suomenkielisen tekstityksen mukaan Hubenstorf ei kuitenkaan näytä puhuneen Ylpöstä vaan akatemian kongressien keskeisistä järjestäjistä. He olivat Hubenstorfin mukaan niitä natsien peitejärjestön keskeisiä henkilöitä, ilmiselvästi poliittisia ihmisiä, jotka ulospäin esiintyivät tiedemiehinä tai lääketieteen jatkokoulutusekspertereinä. Ohjelman käsikirjoitus siis antoi Ylppön roolista tässäkin kohtaa harhaanjohtavan kuvan.⁷⁴

Jäsenyys lääkäreiden jatkokoulutusakatemiassa sai erityisen merkityksen myös sen vuoksi, että ohjelmassa ei kerrottu Arvo Ylppön muista samanaikaisista jäsenyyksistä Saksassa. Vuonna 1938 hänellä oli kirjeenvaihtajajäsenyys Deutsche Gesellschaft für Kinderheilkunde -nimisessä lastenlääketieteen järjestössä, jolta hän oli saanut järjestön korkeimman palkinnon.⁷⁵ Vuonna 1940 Ylppö kutsuttiin Kaiserliche Leopold. Carolin. Deutsche Akademie der Naturforscher -akatemian jäseneksi.

Marjatta Hietala on tulkinut jäsenyydet tällaisissa yhteisöissä esimerkeiksi, jotka kertovat ennen kaikkea suomalaisten ja saksalaisten tieteenharjoittajien vanhoista yhteyksistä. Suomalaisten valintaan edellä kerrotun kaltaisiin yhteisöihin vaikuttivat pitkäaikaiset tieteelliset kontaktit saksalaiseen tiedemaailmaan ja se, että tutkimusten julkaisukielenä oli ollut, kuten Ylpölläkin, saksa. Valintaperusteet kävivät ilmi lausunnoista, joita lähettäjien piti antaa jäseniksi kutsuttavista tiedemiehistä Saksan opetusministeriölle. Hietalan tutkimuksen mukaan sotavuosina 1939–1944 kaikkiaan 65 Helsingin yliopiston professoria tai apulaisprofessoria matkusti Saksaan, ja he tekivät sinne yhteensä 88 matkaa.⁷⁶

Todisteena Ylppön “natsitohtoriudesta” MOT paljasti viidennessä syytöskohdassa lääkäreiden jatkokoulutusakatemian kansainvälisen toimikunnan jäsenluettelon vuodelta 1938. Ylppön ja kuuden muun suomalaislääkärin nimet todella löytyivät luettelosta, mutta mitä se merkitsi? Tarkoittiko jäsenyys vain nimeä jäsenluettelossa vai jotain enemmän? Kävikö Ylppö järjestön kongresseissa? Osallistuiko hän niiden järjestämiseen? Mitä hän järjestössä todella teki? Mikä oli se hänen “erikoinen luottamustehtävänsä”? Tiesikö Ylppö ottavansa tehtävän natsien peitejärjestöstä? Tiesikö hän koko ajan kuuluvansa natsien peitejärjestöön, vai paljastuiko asia hänelle vasta sodan jälkeen? Vastausta vaille jääneitä kysymyksiä on paljon. Pelkkä nimi jäsenluettelossa, kuuden muun suomalaislääkärin nimen joukossa, ei riitä todistamaan Ylppöä “natsitohtoriksi”. Lisänäyttöä tarvittaisiin vähintäänkin siitä,

⁷⁴ Hubenstorf in lausuma on käsikirjoituksessa litteroitu saksaksi näin: “Man hat zu diesem Kongress versucht, möglichst viele Leute zusammenzubringen, in dieses internationale Komitee, als permanenten Vetreterungskörper hereinzuholen, die möglichst deutschfreundlich, oder den deutschen Bündnisstrukturen, auch in der Medizin, nahestehen würden. Die zentralen Organisatoren dieses Kongresses waren eindeutig politische Leute, auch wenn sie sich nach aussen als Wissenschaftler, als Ärztfunktionäre, als ärztliche Fortbildungsexperten gegeben haben. Der Zweck des Kongresses war sicher ganz deutlich eine politische Bündnisstrategie. So ist auch die Teilnahme der einzelnen Länderdelegationen in diesem internationalen Komitee zu sehen und einzuschätzen.”

⁷⁵ Tohtori Thomas Lennert kertoi ohjelmassa katsojille jostakin syystä vain tästä palkinnosta, mutta ei Ylppön jäsenyydestä tässä palkinnon myöntäneessä järjestössä.

⁷⁶ Hietala, Marjatta (2006): Tutkijat ja Saksan suunta, 46, 37–39.

mistä lähtien Ylppö tiesi järjestön olevan natsien peitejärjestö, ja jatkoiko hän toimintaansa järjestössä tästä tiedosta huolimatta.

6. Ylpön kunniatohtorius Königsbergin yliopistossa 1943

Todisteluun kuului edelleen ohjelman tieto, että Ylppö otti sodan aikana vastaan Königsbergin yliopiston kunniatohtoriuden. Raskauttavaa oli lisäksi se, että "matkalla hän oli yhdessä Mauno Vannaksen kanssa".

Ylpön tuntenut saksalainen lastenlääkäri, tohtori Thomas Lennert kertoi saksalaisten nähneen sodan aikana paljon vaivaa pitääkseen yhteyksiä niin moneen neutraaliin maahan kuin mahdollista. Tarkoituksena oli pitää korkealla maan tieteellistä ja yleistä mainetta. Lennertin mukaan oli paljon esimerkkejä siitä, että ulkomaalaisia kutsuttiin pitämään esitelmiä: "Useimmat kieltäytyivät kunniasta, osittain vedoten tekaistuihin syihin, osittain vedoten vakaumukseensa." Muutamat kyllä tulivat, Lennert huomautti ja jatkoi: "Kunnia-arvoja jaettiin sellaisten maiden kansalaisille, jotka eivät olleet sodassa Saksaa vastaan, ja niihin kuului Suomi."⁷⁷

Lennert ei sanonut mitään kunnia-arvoista kieltäytymisestä, mutta esitelmöitsijöistä rakennettu kehys⁷⁸ sai varmasti monet katsojista ajattelemaan, että Ylpön olisi pitänyt kieltäytyä kunniasta. Syksyn 1998 keskustelussa kunniatohtorius olikin näkyvästi esillä tästä näkökulmasta. Professori Veli-Pekka Lehto esimerkiksi arvioi Ylpön vastaanottamaa kunniatohtoriutta näin: "Yleisen saksalaissuuntauksen tiliin voidaan lukea Ylpön 20- ja 30-luvun Saksan matkat ja oleskelut. Sen sijaan on vaikea nähdä, mikä muu kuin erityinen myötämieli pani hänet hyväksymään Königsbergin yliopiston kunniatohtoriuden vuonna 1943, jolloin ainakin juutalaisten tutkijoiden ja opettajien vainot olivat laajasti tutkijapiirien tiedossa, koska niitä vastaan oli esitetty kansainvälisiä protesteja."⁷⁹

Tiedotusvälineissä kysyttiin myös, miksi suomalainen sivistyneistö myötäili natsismia. Helsingin yliopiston sosiologian professori Risto Alapuro huomautti, ettei kysymys ollut ensi sijassa natsismista: "Asian ydin on siinä, että suurella osalla suomalaista sivistyneistöä oli omasta takaa huonot valmiudet tehdä selvä ero natsismin ja kovaluontoisen nationalismin tai ei-natsilaisen saksalaisuuden välillä. Syynä oli kansalaissodan jälkeen vallalla ollut, yhdenmukaisuutta vaativa kansallispatriotismi. Herkkyyttä erojen tekemiseen puuttui sodan aikana, ja sodan jälkeen puuttui valmiutta tilintekoon."⁸⁰

⁷⁷ Saksankielisestä käsikirjoituksesta voi nähdä, että Lennertin tarkoituksena ei ollut kommentoida juuri Ylpön kunniatohtoriutta vaan ottaa kantaa vähän yleisemmin. Hänen kommenttinsa alkusanat "Aber etwas allgemeiner muss man sagen" oli suomeksi käännetystä tekstistä kuitenkin tiputettu pois.

⁷⁸ Esitelmöitsijäkehys ei ollut tässä ohjelmakohdassa ainoa kehys. Juuri ennen kertomusta Ylpön kunniatohtoriudesta professori Michael Hubenstorf kommentoi Ylpön "erikoista luottamustehtävää" eli sisäpiiriläisyyttä natsien peitejärjestössä. Hän korosti, että lääkäreiden jatkokoulutusakatemian kansainvälisen toimikunnan "keskeiset henkilöt olivat ilmeisesti poliittisia ihmisiä, vaikkakin esiintyivät ulospäin tiedemiehinä". Näin ohjelma vaivihkaa ohjasi katsojat tulkitsemaan Ylpön kunniatohtoriuden vastaanottamisen tietoiseksi poliittiseksi teoksi.

⁷⁹ Lehto, Veli-Pekka: Natsien tukeminen harkittua. *Helsingin Sanomat* 12.11.1998.

⁸⁰ Alapuro, Risto: Miksi sivistyneistö myötäili natsismia? *Helsingin Sanomat* 24.10.1998.

Keskustelijat sivuuttivat kokonaan sen, että 1941 solmittu aseveljeys oli lisännyt tiedemiesten matkustamista Saksaan. Suomen Saksan-suhteissa tätä tuskin ainakaan paheksuttiin. Suomen Berliinin-lähettiläs T. M. Kivimäki esimerkiksi korosti vain muutama kuukausi ennen Ylpön kunniatohtoriutta tarvetta jatkuvasti syventää suhteita Saksaan, "jotta Saksan intressi maattamme kohtaan säilyisi".⁸¹ Hiukan oudolta joka tapauksessa vaikuttaa MOT:n ohjelman ajatus tulkita sota-ajan saksalaisen yliopiston kunnianosoitus ilman muuta luotettavaksi todisteeksi siitä, että Ylppö oli "natsilääkäri". Ylppö ei sitä paitsi ollut suomalaisista tiedemiehistä ainoa, joka toisen maailmansodan aikana vihittiin saksalaisen yliopiston kunniatohtoriksi. Geologian professori Pentti Eskola esimerkiksi vihittiin Bonnin yliopiston kunniatohtoriksi vuonna 1943, eikä häntä ole pelkästään sillä perusteella kutsuttu "natsigeologiksi".⁸²

Arvioitaessa kunniatohtoriuden merkitystä raskauttavana todisteena on syytä muistaa, että Ylpön yhteydet saksalaiseen tiedemaailmaan olivat tiiviit, ja ne olivat kestäneet jo ennen natsien valtaantuloa kaksi vuosikymmentä. Hän oli Saksassa tunnettu ja palkittu tiedemies⁸³ eikä sitä paitsi ainoa suomalainen sodan aikana Saksassa kunniatohtoriksi vihitty tiedemies. Päätelmien tekeminen pelkästään huomionosoituksen vastaanottamisen nojalla vaikuttaa kovin keinotekoiselta.⁸⁴

Ei ole myöskään helppoa keksiä syytä, miksi juuri matkanteko Mauno Vannaksen kanssa oli Ylpölle raskauttavaa; hehän tapasivat toisiaan perhetuttavina ja saman tiedekunnan professoreina muutenkin. Ylpön mukaan Vannaksen olivat kutsuneet matkalle saksalaiset sotilashenkilöt, ja Saksaan lennettiin sotilaskoneella.⁸⁵ Perillä matkaa odotti tervetuliaistilaisuus, jossa Itä-Preussin maakuntapäällikkö piti pienen puheen. "Huomasin heti, miten minä olin isännille kuin ilmaa, mutta Vannaksen 'siivellä' tulin myös jollakin tapaa huomioiduksi", Ylppö muisteli vuonna 1987.⁸⁶ Ylppö saattoi vähätellä osakseen tullutta arvostusta, mutta tapahtumista pitäisi tietää enemmän, jotta voitaisiin todeta matkanteon Vannaksen kanssa olleen Ylpölle raskauttavaa.

7. Ylpön suhtautuminen juutalaisvainoihin ja natsien julmuuksiin

MOT kertoi myös Arvo Ylpön suhtautumisesta juutalaisvainoihin ja natsien julmuuksiin. Ylppö tutustui Saksassa moniin juutalaislääkäreihin, jotka sitten kansallissosialistien valtaantulon jälkeen syrjäytettiin. Toimittaja huomautti Ylpön

⁸¹ Hietala 2006, 41, 131. Hietalan mukaan poliittiset suhdanteet, varsinkin Saksan menestys tai tappiot, heijastuivat suoraan suomalais-saksalaisiin tutkijatapaamisiin ja kontakteihin.

⁸² Eskola vihittiin sota-aikana (1942) myös italialaisen Padovan yliopiston kunniatohtoriksi. <http://www.eura.fi/pdf/Eskola966.pdf> (luettu 28.5.2009).

⁸³ Vuonna 1919 Ylppö palkittiin Heubnerin palkinnolla, joka myönnettiin neljän vuoden välein parhaasta saksankielisestä lääketieteellisestä tutkimuksesta. Sen aiheena olivat vastasyntyneiden kudosuutokset.

⁸⁴ Saksa myönsi 4.6.1942 Mannerheimille 75-vuotispäivän kunniaksi Saksan Kotkan Ansioritarikunnan Kultaisen Suurristin. Sen perusteella Mannerheimilla ei ole väitetty olleen natsisympatioita.

⁸⁵ Vannas työskenteli jatkosodan aikana Päämajan lääketieteellisellä osastolla. Jatkosodan aikana hänet ylennettiin lääkintäeverstiksi.

⁸⁶ Numminen, 246.

tulleen luontevasti uusien natsilääkäreiden tuttavaksi ja pitäneen heihin yhteyttä lähes kuolemaansa saakka:

“Ylppö ei protestoinut juutalaisvainoista ja ymmärsi natsien julmuuksia. Seuraava on katkelma hänen muistelmistaan.”

“En tiedä miten suomalaiset reagoisivat, jos vaikkapa suuri joukko ruotsinmaalaisia äkkiä asettuisi maahamme ja miehittäisi saman tien useimmat johtopaikat talous- ja kulttuurielämässämme. – – En usko, että menisimme vihassamme ja toimenpiteissämme yhtä pitkälle kuin Hitler, mutta luultavasti meissä sentään kehittyisi jonkinasteinen viha ja katkeruus.”

Katkelmaa siis pohjusti huomautus, ettei Ylppö protestoinut juutalaisvainoista vaan ymmärsi natsien julmuuksia. Huomautuksen asiayhteydessä ymmärsi-sana tarkoitti selvästi jonkinasteista suopeutta ja hyväksymystä. Huomautus synnytti myös vaikutelman, että luettu katkelma kuvasi Ylppön toimintaa ja asennetta 1930-luvulla ja 1940-luvun alussa; juuri silloinhan natsit julmasti vainosivat juutalaisia. Ohjelma siis halusi kertoa katsojille, että Ylppö jo sotavuosina tiesi juutalaisvainoista, mutta ei protestoinut niitä. On tietysti täysin mahdollista, että Ylppö jo sodan aikana tiesi juutalaisvainoista, mutta tietämistä varmistavien lähteiden puuttuessa on mahdoton sanoa, mitä kaikkea hän natsien julmuuksista tiesi. Katsojille luettu katkelma ei Ylppön sota-ajan tietoa ja asennetta kuitenkaan voinut luotettavasti todistaa, koska teos ilmestyi vasta vuonna 1979.⁸⁷

Katkelma oli peräisin teoksen luvusta, jonka otsikkona oli: “Viha”. Käsitteiseni mukaan yhteyksistään irrotettuna katkelma ei antanut oikeaa kuvaa Ylppön ajattelusta eikä sen vuoksi todistanut Ylppön suhtautuneen juutalaisvainoihin MOT:n väittämällä tavalla. 1979 ilmestyneessä teoksessa Ylppö totesi etsivänsä selitystä juutalaisvihan syntyyn ja huomautti, ettei halua juutalaisvihaa mitenkään puolustaa. Katkelman asiayhteytenä siis oli pyrkimys saada tolkkua juutalaisvihan taustasta. Yhteydestään irrotettuna katkelmaan sisältyi hyväksymisen sivumakua, jonka katkelman kirjoittaja nimenomaisesti torjui. Esimerkkinä tutkivan journalismin etiikalle vieraasta lähteiden käytöstä siteeraan teoksen Viha-luvusta koko juutalaisvihaa koskevan pitkäkhön osan (s. 137–139). MOT:n tekstistä poimima katkelma on lihavoitu:

“Viha on kuin kamala tauti. Se syntyy joko äkkiä tai kehittyy vähitellen, ja kun se on päässyt vauhtiin, mitkään lääkkeet eivät auta. Yleispätevä esimerkki on juutalaisvihan ilmeneminen Saksassa, missä saatoin läheltä seurata sen vaiheita vuosisadan alussa.

Ensinnä haluan kuitenkin sanoa, että Saksan kansa ei tiennyt yleensä mitään niistä kauheuksista mitä juutalaisille tehtiin Hitlerin keskitysleireillä. Niin monen saksalaisen kanssa olin tuohonkin aikaan kosketuksissa – aivan varmasti joku heistä olisi tullut niistä jotain maininneeksi. Juutalaisista kyllä puhuttiin avoimen vihamielisesti. He olivat syntipukkeja kaikkeen.

Minulle kaikkinaisen rotuviha on vierasta. Juutalaisten osuus kulttuurimme eri alojen kehityksessä on valtava. Eryityisesti näin on laita lääketieteessä, jota jossain määrin voin sanoa tuntevani. Minulla on ollut paljon juutalaisia tosiystäviä, tiedemiehiä, ammattiveljiä, joiden ystävyyttä ja olemusta olen arvostanut korkealle.

⁸⁷ Ylppö, Arvo (1979): *Ihmisen ääni*. (toim.) Heydemann, Irma. WSOY. MOT ei kertonut teoksen ilmestymisvuotta katsojille ohjelmassa eikä mainitse sitä myöskään toimituksen kotisivulla julkaistussa käsikirjoituksessa.

Kun seuraavassa koetan muutamain sanoin selittää juutalaisvihan syntyä Saksassa, en halua sitä mitenkään puolustaa. Jokin selityshän sille tietysti on oltava, että Saksassa pääsi niin totaalinen, tuhoava juutalaisviha nousemaan.

Vuonna 1918, ensimmäisen maailmansodan jälkeen Saksaan perustettiin Weimarin tasavalta. Tällä uudella valtiomuodolla oli todelliset demokraattiset ihanteet.

Juutalaisvainoja, ns. pogromeja oli Venäjällä ollut jo aiemmin, mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen ne taas laajenivat. Juutalaiset pakenivat massoittain länteen.

Saksan uusi demokraattinen tasavalta osoitti vainotuille juutalaisille vieraanvaraisuutta. Heidät otettiin vastaan, heille annettiin jopa kansalaisoikeudet ja Saksan juutalaiset järjestivät heille työpaikat. Niin he pääsivät varsin nopeasti hyvälle päiville.

Juutalaiset ovat etevää rotua. Heillä on myös vuosisatoja ollut varallisuutta kehittää itseään sekä taiteissa, tieteissä että talouselämän taidoissa. Tärkeätä oli juuri tämä varallisuus. Silloin kun muut Euroopan kansat vielä taistelivat leivästä, Saksan juutalaisilla oli jo rahaa ja sen myötä mahdollisuus syventyä henkiseen asioihin.

Nyt kävi niin, että maahan sodan jälkeen tulleet juutalaiset saivat erittäin lyhyessä ajassa haltuunsa huomattavan määrän johtopaikkoja Saksassa. He omistivat monet pankit, he johtivat suuria liikelaitoksia, pian he omistivat myös tärkeimmät sanomalehdet. Yliopistojen professoreiden joukkoon ilmestyi runsaasti juutalaisia. Itse asiassahan on inhimillistä ja melko yleistäkin, että perheen ja suvun jäsenet auttavat toisiaan eteenpäin. Sitä tapahtuu kaikkien kansojen keskuudessa. Mutta kun muutos Saksassa tapahtui niin nopeasti ja niin monilla aloilla, se herätti yleistä huomiota ja arvostelua.

Pahinta oli varmaankin, että suurin osa näistä johtavista juutalaisista oli vasta äskettäin tullut Saksaan. Rodusta riippumatta he olivat ennen kaikkea ulkomaalaisia. ***En tiedä miten suomalaiset reagoisivat, jos vaikkapa suuri joukko ruotsinmaalaisia äkkiä, muutamassa vuodessa asettuisi maahamme ja miehittäisi saman tien useimmat johtopaikat talous- ja kulttuurielämässämme.*** Olisimme ensin ottaneet heidät syystä taikka toisesta ystävällisesti vastaan, ja sitten he äkkiä johtaisivatkin meitä ja suosisivat virkanimityksissä toisiaan. ***En usko, että menisimme vihassamme ja toimenpiteissä yhtä pitkälle kuin Hitler, mutta luultavasti meissä sentään kehittyisi jonkinasteinen viha ja katkeruus.***

Viha on negatiivinen, tuhoava tunne. Se ei rakenna mitään. Siksi olisi myös tärkeätä, että vihan aikaansaannokset niin kansakuntien kuin yksilöiden kesken osattaisiin unohtaa. Vihaa ei pidä aiheetta pöyhiä. *Glücklich ist, wer vergisst, was nicht zu verändern ist. Mitä ei voi muuttaa, se pitää unohtaa. Se on ollut elämänohjeeni aina.*⁸⁸

8. Ylppö epäämässä emigranttijuutalaisen Walter Cohenin työlupaa

Todisteena "natsitohtoriudesta" toimittaja kiinnitti ohjelman lopussa vielä huomiota Arvo Ylpön sanojen ja tekojen ristiriitaan:

"Ylppö on kertonut halunneensa auttaa Saksasta paenneita juutalaislääkäreitä, mutta sanoi ihmetelleensä kun kukaan ei tullut Suomeen. Asiakirjat eivät tue väitettä."

⁸⁸ Tämä kursivoitu teksti esitettiin MOT:n ohjelman ensimmäisen osan alussa vähän ennen kuvaa, jossa lääkäri raa'asti roikotti, väänteli ja riepotteli kirkuvaa vammaista lasta.

Sanojen ja tekojen ristiriidan osoitti todeksi pöytäkirjanote Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan kokouksesta 17.9.1940.⁸⁹ Otteen mukaan tiedekunta päätti antaa lääkintöhallitukselle kielteisen lausunnon saksalaisen lääkärin Walter Cohenin työlupa-anomuksesta. MOT kertoi katsojille, että Ylppö ei tiedekunnan jäsenenä suositteluturvapaikkaa hakeneelle Cohenille ammatinharjoittamislupaa, "koska Cohen oli poliittinen pakolainen".

Pöytäkirja oli tyypiltään päätöspöytäkirja, johon ei merkitty näkyviin puheenvuoroja. Cohenin työlupa herätti keskustelua, mutta pöytäkirja ei kerro mitään keskustelijoiden kannanotoista. Pöytäkirja todistaa vain sen, että Ylppö oli yhdessä mm. professori Y. Reenpään, professori O. Strengin, professori H. Castrenin ja professori M. Vannaksen kanssa tekemässä kielteistä päätöstä Cohenin työlupa-anomuksesta.

Pöytäkirjanotteen mukaan tiedekunta päätti, "ettei se katso osoitetuksi, että anojan Saksassa suorittama tutkinto olisi samanarvoinen kuin Suomessa suoritettu lääketieteen lisensiaattitutkinto. Sitä paitsi tiedekunta omasta puolestaan ei pidä suotavana, että tällaisille poliittisille pakolaisille myönnettäisiin oikeus harjoittaa lääkärintointia Suomessa, koska täten aikaansaataisiin ennakkotapaus, johon vetoamalla samanlaisia työlupa-anomuksia maailmassa vallitsevien epäsäännöllisten olojen takia tullaan varmasti vastedes tekemään siinä määrin, ettei niihin kaikkiin voida suostua."

Nämä Walter Cohenin anomuksen hylkäysperustelut saattoivat olla vain verhottua juutalaisvastaisuutta. Ajatus suomalaisen tutkinnon paremmuudesta saksalaiseen verrattuna tuntuu epäuskottavalta, ja ennakkotapausperustelun voi tulkita peloksi juutalaisten maahanvyyrystä. Toisaalta voi kysyä, oliko tiedekunnan päätös sittenkään luotettava todiste Ylpön natsihenkisyydestä; päätökseen ovat voineet vaikuttaa monet asiat.

Tiedekunnan päätöksen taustaksi on esimerkiksi syytä muistaa, että Suomen pakolaispolitiikkaa oli tiukennettu vuonna 1938. Silloin annettu ulkomaalaisasetus (151/1938) kiristi aiempia työlupasäännöksiä, niin että työlupa tuli hankkia jo ennen maahan saapumista. Jari Hanski on väitöksessään tulkinnut vuonna 1938 tiukennetun pakolaislainsäädännön juutalaisvastaiseksi politiikaksi.⁹⁰ Tiedekunnan päätös noudatteli tuota Cajanderin punamultahallituksen kiristämää linjaa ja oli epäilemättä myös samassa merkityksessä juutalaisvastainen.

Walter Cohenin tapauksen ajankohtakin on saattanut vaikuttaa tiedekunnan päätökseen. Elo-syyskuussa 1940 Saksa menestyi sodassa, ja se ei voinut olla vaikuttamatta mielipiteisiin; monet toivoivat, että Suomikin pääsisi hyötymään Saksan menestyksestä. Oli lisäksi olemassa useita vihjeitä Suomen ja Saksan suhteiden lähentymisestä.⁹¹ Syyskuuhun 1940 mennessä taloudellinen riippuvuus Saksasta oli lisäksi kasvanut, ja Suomi oli tullut tosiasiasa vedetyksi Saksan

⁸⁹ Ote Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirjasta 17.9.1940. <http://www.yle.fi/mot/070998/mot15a.htm> (luettu 10.5.2009).

⁹⁰ Hanski, Jari (2006): *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944*, 290.

⁹¹ Meinander, Henrik (1999): *Tasavallan tiellä*, 189–196.

etupiiriin. Jopa fyysisesti Suomi oli silloin eristetty, ja Saksa saattoi halutessaan katkaista maan länsikaupan ainoan avoimen reitin.

Ulkomaisten asiantuntijoiden todistajanlausunnot Ylpöstä

MOT:n kaksiosaisessa ohjelmassa haastateltiin viittä ulkomaista asiantuntijaa. Tohtori Michael Wunder esiteltiin katsojille kertomalla, että hän on ”Saksassa tunnettu alan asiantuntija ja keskustelija”. Asiantuntemuksen ”ala” tarkoitti lausunnoista päätellen lähinnä rotuhygieniää ja natsitohtoreita; Wunder kertoi muun muassa pakkosteriloinneista ja natsien T4-operaatiosta. Lääketieteen tohtori, professori Michael Hubenstorf (Toronton yliopisto) esiteltiin katsojille natsitohtoreihin perehtyneenä lääketieteen historian asiantuntijana. Lääketieteen tohtori Volker Roelcke (Bonnin yliopisto) kertoi olevansa historioitsija ja psykiatri. Tohtori Winfried Meyer oli Sachsenhausenin keskitysleirimuseon asiantuntija, ja lastenlääkäri, lääketieteen tohtori Thomas Lennert (Freie Universität Berlin) esiteltiin katsojille asiantuntijana, joka ”tunsi Ylpön henkilökohtaisesti”.

Esittelytietojen perusteella katsojien oli helppo uskoa, että ulkomaiset asiantuntijat olivat hyvin perillä Ylpön natsiyhteyksistä. Tätä ajatellen on hämmentävää havaita, että kukaan ulkomaisista asiantuntijoista ei esittänyt ensimmäistäkään tietoa tai todistajanlausuntoa Ylpön natsiyhteyksistä. Professori Hubenstorf esimerkiksi kuvasi tarkasti Mengelen ja Verschuerin suhdetta, mutta ei maininnut Ylppöä, vaikka tämä MOT:n mukaan ”tunsi” Verschuerin. Professori Hubenstorf kertoi yksityiskohtaisia tietoja myös siitä natsi-Saksan peitejärjestöstä, josta Ylppö MOT:n mukaan otti ”erikoisen luottamustehtävän”, mutta ei nytkään esittänyt todistajanlausuntoa Ylpöstä.

Kysymyksiä herätti myös tapa, jolla toimittaja opasti katsojia arvottamaan Ylpön henkilökohtaisesti tunteneen tohtori Lennertin todistajanlausuntoa Cohenin työlupa-asiasta. Lennert huomautti, ettei usko Ylpön olleen ikinä antisemiitti (überzeugter Antisemit), koska hänen kontaktinsa juutalaisiin kollegoihin olivat olleet ”tiivit, rehelliset ja reilut”.⁹² Lennert korosti, että ”Cohenin tapaukseen en osaa sanoa mitään. Kuulin siitä vasta nyt. Minulla ei myöskään ole tiedossa, mikä Ylpön osuus asiassa oli, oliko se tiedekunnan päätös, jonka hänkin hyväksyi, sitä en tiedä”. Lennertin lausunto oli ohjelman tavoitteen kannalta ilmeisesti ”väärä”, koska toimittaja kiiruhti ohjaamaan katsojia arvottamaan lausuntoa ”oikein”: ”Tohtori Lennertille haastattelumme oli hämmentävä kokemus. Hänen muistoissaan Ylppö on yhä osaava ja huomattava lastenlääkäri – ja meille suomalaisille hän on yksi historian suurmiehistä.”

Lääketieteen musta historia tutkivana journalismina

Kauko Pietilä ja Klaus Sondermann arvioivat aikoinaan Helsingin Sanomia ”modernina yhteiskuntana”.⁹³ Arviointiaan varten he rakensivat normin, johon vertasivat tiettyinä päivinä todella ilmestynyttä lehteä. Normi oli ideaali, ja se oli rakennettu niin, että lehden osasuorituksia oli mahdollista verrata ideaaliin. He siis vertasivat lehteä ”siihen, mikä sen suoritus voisi olla sen käyttäessä maksimaalisesti mahdollisuuksiaan”. Tutkivan journalismin määritelmä toimii tässä kirjoituksessa samalla tavoin ideaalina: vertailen analysoimaani todellista televisio-ohjelmaa

⁹² Itse asiassa Lennert arvioi Ylpön kontaktien juutalaisiin kollegoihinsa olleen liiankin tiiviit, rehelliset ja reilut: ”zu eng, zu ehrlich und zu fair”.

⁹³ Pietilä, Kauko ja Sondermann, Klaus (1994): *Sanomalehden yhteiskunta*. Vastapaino.

utkivan journalismin ideaaliin. Kysyn siis, oliko ohjelma MOT:n toimittajien itsensä tutkima, oliko aiheeksi valittu yleiseltä kannalta tärkeä asia, auttoiko ohjelma katsojia saamaan tolkkua⁹⁴ Arvo Ylpöstä kerrottujen tietojen merkityksestä, ja perustuivatko Ylppöä koskevat väitteet paikkansapitävään ja riittävän pätevään näyttöön.

a) Tutkiva journalismi tutkii itse

Suomalaiset toimittajat kuvasivat Kuutin väitöksen aineistossa ”omaa” siten, että se on toimituksen oma-aloitteellisuutta ja juttuaiheen huomaamista ohi päivittäisen uutisvirran. ”Kyse on vastaajien mukaan ’ahaa’-maisesta oivaltamisesta ja kyvystä yhdistellä ja rakentaa kytkentöjä hyvinkin etäisiltä vaikuttaville asioille”, Kuutti kiteytti. Oma määritellään usein suhteessa virallisiin, viranomaisten tutkimuksiin. Kuutin mukaan toimitusten omat tutkimukset ovat merkinneet sitä, ”ettei journalistien työ ole perustunut viranomaisten lausuntojen tai tutkimusten referointiin, vaan journalistit paitsi ovat etsineet vastakkaista ja ristiriitaista tietoa julkisuuteen tarjotulle tiedolle, ovat myös määrittäneet tutkittavan asian ja sen tarkastelutason uudella tavalla osana jotakin laajempaa kokonaisuutta”. Amerikkalaisessa keskustelussa journalistisilta tutkimuksilta on edellytetty tunkeutumista viranomaisten jakaman ”selityskuoren” sisäpuolelle. Toinen oman tutkimuksen piirre liittyi Kuutilla agendaan: ”Lähtökohdiltaan journalistinen tutkimus vaatii eräänlaisen oman päiväjärjestyksen (agendan) luomista ’omalle jutulle’ sekä journalistin aloitteellisuutta ja itsenäistä päätösvaltaa siitä, mitä aiheita hän lähtee tutkimaan.”⁹⁵

”Tutkii itse” ei tarkoita sitä, että juttu perustuisi pelkästään omiin tutkimuksiin. Tästä syystä huomautin jo määritelmän yhteydessä, että tutkiva journalismi ”voi hyödyntää muiden tutkimuksia”.⁹⁶ MOT:n toimittajat saivat yli vuoden kestäneisiin arkistotutkimuksiinsa runsaasti apua Saksasta, mutta tekivät ilmeisesti pääosan tutkimustyöstä itse. Ohjelmasta päätellen tutkiva työ oli enimmäkseen arkistojen penkomista ja dokumenttien tutkimista. Oma tutkiva työ myös korostui sekä ennakkojutuissa että ohjelmassa. Kuva toimittajasta loputtomien arkistohyllyjen keskellä ja Sachsenhausenin keskitysleirin salaisessa laboratoriossa, ”jossa televisio ei ole tätä ennen kuvannut”, todisti vakuuttavasti omasta tutkimustyöstä. Oman tutkimustyön osasuorituksena Lääketieteen musta historia olikin kiistatta tutkivaa journalismia.

b) Tutkiva journalismi tutkii yleiseltä kannalta tärkeitä asioita

Kuutti korosti väitöksessään sekä ihmisten oikeutta tietää että yleistä etua, kun pohti sitä, milloin journalisti on yhteiskunnallisesti tärkeän tiedon jäljillä. Ihmisillä on oikeus sellaiseen poliittista tai taloudellista vallankäyttöä koskevaan tietoon, ”joka on ihmisille tarpeellinen vaikka ei välttämättä haluttava”. Tällaista tarpeellista tietoa voi pitää myös yhteiskunnallisesti tärkeänä. Oleellista Kuutin mukaan on, että ”tiedon olemusta tarkastellaan tiedotusvälineiden yleisön näkökulmasta, jolloin

⁹⁴ Olen aiemmin käyttänyt ilmaisua ”ymmärtää”, mutta ”saada tolkkua” (make sense [out] of) on havainnollisempi ja yksiselitteisempi; siihen ei liity mitään empatian tai hyväksymisen häiritseviä sivumerkityksiä.

⁹⁵ Kuutti 1995, 38–45.

⁹⁶ Timo-Erkki Heino on tulkinnut tutkivaksi kaiken journalismin, jossa on ”pienikin oma tutkimuspanos ja jossa ei ole pelkästään tyydytty toistelemaan infossa jaettua tiedotetta tai siellä esiintynyttä henkilöä”. *Tutka* 19.5.2003.

asioiden yhteiskunnalliseen merkittävyyteen liittyy keskeisesti julkistamisen yleinen etu”.

Yleisen edun kannalta puolestaan on tärkeää tiedon vaikuttavuus, eli “kuinka laajoja ihmisjoukkoja tieto koskee ja kuinka suuri vaikutus tiedolla on ihmisten jokapäiväiseen (taloudelliseen, henkiseen) elämään, yhteiskunnan toimivuuteen ja demokratian toteutumiseen”. Kuutin ajattelussa yhteiskunnallisesti merkittävät asiat journalismissa ovat usein kansalaisten hyvinvointia uhkaavia väärinkäytöksiä. “Selkeiden laittomuuksien ohella yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita ovat myös erilaiset moraalittomuudet”. Kuutin mukaan “tutkiva journalismi on näin ollen perinteisen rikosjournalismin moraalittomuuksilla laajennettu alue”.⁹⁷

Määritelmäni “yleiseltä kannalta” tärkeät asiat voivat olla myös Kuutin tarkoittamia väärinkäytöksiä ja moraalittomuuksia. Yleistä etua ja ihmisten oikeutta tietää ei kuitenkaan ole hyväksyttävää rajata vain väärinkäytöksiin ja moraalittomuuksiin. Ihmisillä on oikeus tietää myös esimerkiksi neuvolan vaikutuksesta suomalaisten hyvinvointiin, vaikka asiaan ei liity väärinkäytöksiä. Ihmisten tulee saada tolkkua myös keskoshoidon huikean kehityksen syistä, vaikka niihin ei liity mitään moraalitonta. Määritelmässä käytän ilmaisua “yleiseltä kannalta”, koska se korostaa aihevalinnoissa suoremmin yleistä etua kuin ilmaisu “yhteiskunnallisesti”.

Jostakin yksityistä yleisemmin jaetusta on kyse myös silloin, kun journalismi paljastaa lähihistoriasta vaiettuja ja kipeitä asioita. Paljastukset auttavat meitä saamaan otetta menneestä, mutta tähtäävät myös tulevaan. “Kammottavimmatkin tapaukset halutaan päivänvaloon, jottei murhenäytelmä toistuisi”, toimittaja huomautti Lääketieteen musta historia -ohjelmassa. Ohjelma tuotettiin aikana, jolloin historiallisen tiedon kysyntä oli Seppo Hentilän mukaan tavoittanut ehkäpä kaikkien aikojen korkeasuhdanteensa. Vastausta kaipasi kaksi toisiinsa saumattomasti kytkeytyvää kysymystä: “miten vaikean menneisyyden kanssa tullaan toimeen ja voisiko historiasta olla apua, kun nyky-yhteiskuntaa ja -maailmaa vaivaavia ongelmia koetetaan ratkaista?”⁹⁸

Aiheena suomalaisten lääkäreiden yhteistyö natsi-Saksan kanssa tyydytti tuota historiallisen tiedon suurta kysyntää ja oli omiaan tarjoamaan aineksia keskusteluun Hentilän mainitsemista kysymyksistä. Ohjelma siis ruoti yleiseltä kannalta tärkeää asiaa ja saattoi tarjota taustaa ajankohtaiseen keskusteluun terveydenhoidon priorisoinneista. Aihevalinnan osasuorituksenakin Lääketieteen musta historia oli epäilemättä tutkivaa journalismia.

c) Tutkiva journalismi auttaa saamaan tolkkua

Yleisradio kertoo tuoreessa esitteessään etsivänsä kysymyksiä, “jotta sinä saisit tietää”. Pelkkä viestien havaintoainees ei vielä kuitenkaan ole tietoa, sillä tieto on olemassa vasta, kun katsoja tai kuulija antaa havaintoaineeselle merkityksen. Siksi Yleisradio ei tarjoakaan vain havaintoaineesesta, vaan “menee ilmiöiden lähelle, jotta jokainen voisi ymmärtää”.⁹⁹ Lupaus ilmiöiden lähelle menosta perustuu käsitykseen

⁹⁷ Kuutti 1995, 46–47.

⁹⁸ Hentilä, Seppo (1998): Lähimenneisyyden kipeät muistot. *Tieteessä tapahtuu* 5/1998. <http://www.tsv.fi/ftapahti/985/hentila.htm> (luettu 10.5.2009).

⁹⁹ *YLE jotta suomalaiset näkisivät* (2009). http://yle.fi/yleista/kuvat/yle_esite2009.pdf (luettu 23.5.2009). Ymmärtämisellä esitteessä tarkoitetaan selvästikin käsittämistä, tolkun saamista eikä empatiaa tai hyväksymistä.

ihmisen erityisestä kyvystä, ymmärryksestä, jonka avulla hän tulkitsee ja selvittää itselleen ilmiöiden, asioiden ja tapahtumien syitä, vaikutuksia ja riippuvuussuhteita. Vain tällainen ymmärryksen avulla käsitetty tieto on ihmiselle mielekästä ja merkityksellistä tietoa.

Vaativan lupauksensa Yle lunastaa tietojen merkitystä määrittävien asiayhteyksien avulla. On siis kerrottava ympäristöstä, jossa tieto eli esitettävä sisältö sijaitsee. "Jos asiayhteys puuttuu, on esitettävä mahdollon tulkita, vaikka yksittäiset merkit (sanat, lauseet tms.) viestissä olisivat täysin ymmärrettävissä", Yle korosti oppaassaan jo 1992.¹⁰⁰ Tolkun saamista auttavien asiayhteyksien kertominen jutussa on tutkivan journalismin ideaalin tarkoittamaa taustoitusta. Sen perusteellisuus mittaa osaltaan journalismin tutkivuutta. Jos tv-toimittaja ei taustoita perusteellisesti jutun keskeisiä tietoja, asiayhteyksistään irrotetut tiedot eksyttää katsojat virheellisiin päätelmiin. Historiallinen konteksti osoittaa ilmiön kuuluvan osana johonkin historialliseen tilanteeseen tai kehitykseen. Se kertoo, missä tilanteessa ilmiö on syntynyt ja mitkä asiat ovat ilmiön syntyyn saattaneet vaikuttaa.

Tieto taustayhteyksistä auttaa katsojaa saamaan tolkkua ennen kaikkea siitä, mihin esitetty tieto liittyy. Tiedon heräämiseksi oikeasti henkiin katsojan pitää saada tolkkua lisäksi tiedon merkityksestä. Hänen on siis kyettävä tulkitsemaan, mitä johonkin liittyvä tieto merkitsee. Tutkiva journalismi tuottaa tulkinnan eväitä asettamalla kysymyksiä, ihmettelemällä ja päättelemällä. Kuutti korosti oppaassaan johtopäätösten kruunaavan "kaiken". Ei riitä, että toimittaja kertoo yksittäisinä sirpaletietoina, sellaisenaan, mitä on saanut selville: "Sen lisäksi hänen on arvioitava, mitä selville saadut faktat merkitsevät. Hänen on selvitettävä, mistä tutkimuksessa asiassa on kysymys tai mitä on tekeillä." Jos tulkintavaihtoehtoja on useampia, tutkivan toimittajan pitäisi pystyä valitsemaan todennäköisimmältä tai luotettavimmalta vaikuttava vaihtoehto. "Vaarana tämänkaltaisissa tilanteissa on aina kuitenkin ylitulkinta tyyliin 2+2=5", Kuutti muistutti.¹⁰¹

Ennen MOT:n ohjelman arviointia tolkun saamisen näkökulmasta muistutan vielä tutkivan työn asenteesta: perusteellisuudesta, kriittisyydestä ja itsekriittisyydestä. Perusteellista työtä tekevä tutkiva toimittaja varmistaa, että jutussa tulevat esiin tolkun saamiseen tarvittavat asiat sekä tiedot siitä, mihin ne liittyvät ja mitä ne merkitsevät. Kriittinen tutkiva toimittaja arvioi työnsä tuloksia yleisön tarpeiden näkökulmasta ja selvittää juurta jaksain jutun aiheena olevaa asiaa. Journalismin kriittisyydestä kirjoittaneen Turo Uskalin mukaan kriittisyys on "varovaisuutta ja epäilyä journalistisen työn kaikissa vaiheissa".¹⁰² Kriittisen toimittajan asenteelle on ominaista valpas epäily ja itsenäinen ajattelu.

Itsekritiikki auttaa pohtimaan tutkivaa työtä omien tekojen hyväksyttävyyden, oikean ja väärän, kannalta. Itsekriittinen toimittaja kysyy itseltään joka vaiheessa, teenkö oikeutta tutkivan työn kohteena oleville asioille ja ihmisille. Pelkät ulkoa opitut ammattietiikan normit eivät vielä takaa tekojen eettistä hyväksyttävyyttä. Journalistin ohjeet esimerkiksi määrittävät oikeiksi ja hyväksyttäviksi sellaisia alan käytäntöjä, jotka tosiasiaassa loukkaavat muun muassa yksityiselämän suojan

¹⁰⁰ Hypén, Kimmo & Keskinen, Esko & Kinnunen, Riitta & Niemi, Pekka & Vauras, Marja (1992): *Aikuisen oppimisen psykologiset perusteet*. Yleisradio/Opetusohjelmat, 29–30.

¹⁰¹ Kuutti 2001, 166.

¹⁰² Uskali, Turo (2002): Kriittisyys – nykyjournalismin selkäranka. Teoksessa Perko, Touko & Salokangas, Raimo & Luostarinen, Heikki (toim.) *Median varjossa*. Jyväskylän yliopisto, 30–34.

perusoikeutta.¹⁰³ Viime kädessä omien tekojen eettisessä hyväksyttävyydessä on kyse rehellisyydestä. Tutkivan toimittajan on syytä esittää itselleen kysymys, jota Kalela suosittelee historiantutkijoille: “enhän vain ole kirjoittanut vastoin parempaa tietoa, jotta saisin yleisön vakuutetuksi argumenttini hyväksyttävyydestä?”¹⁰⁴

Auttoiko ohjelma saamaan tolkkua Ylpön “natsitohtoriudesta”?

1. Verschuer, Brander ja Ylppö tunsivat toisensa

Ohjelma ei kertonut mitään siitä, kuinka hyvin Ylppö tunsi Verschuerin ja tiesikö hän tuntemisen perusteella Verschuerin ja Mengelen julmista tutkimuksista. Katsojien oli siksi mahdoton saada tolkkua, mitä Verschuerin tunteminen todisti Ylpön natsiyhteyksistä. Täysin avoimeksi jäi myös se, mitä tekemistä Ylpöllä oli rodunjalostuslaitoksen henkilövalintojen kanssa, vai oliko hänellä mitään tekemistä koko asian kanssa. MOT ei tarjonnut mitään sellaista taustatietoa, joka olisi auttanut katsojia saamaan tolkkua Ylpön ja Branderin suhteesta. Eettisesti arveluttavaa oli antaa – ilman mitään todisteita – katsojien ymmärtää Branderin olleen kaksostutkija ja rotuoppien pohtija samassa merkityksessä kuin Verschuer ja Mengele.

2. Ylppö piti mielisairaita arvottomina ja mielisairaaloita tuhlauksena

MOT jätti kertomatta katsojille, että Ylpön mielipide oli omana aikanaan yleinen tapa ajatella eikä sellaisena mikään todiste natsihenkisyydestä. Siksi katsojat eivät voineet saada tolkkua mielipiteen merkityksestä. Eettisesti arveluttava kuvakerronta kytki Ylpön raakoihin kouristushoitoihin ja antoi mielipiteelle jopa valheellisen merkityksen.

3. Duodecim kutsui Ylpön ja Contin kunniajäseniksi samassa kokouksessa

Katsojia ei minkään taustatiedon avulla autettu saamaan tolkkua siitä, millä perusteella Duodecimin kunniajäsenyyskutsu oli todiste Ylpön “natsitohtoriudesta”. Koska MOT ei kertonut mitään Contin vierailusta, sen järjestäjistä ja esitelmöitsijöihin liittyneestä Duodecimin traditiosta, katsojat eivät saaneet tolkkua Contin kunniajäsenyyskutsusta.

4. Ylppö kuului veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön sisäpiiriin

MOT taustoitti tyydyttävällä tavalla Suomen Valtakunnan Liiton luonteen liikkeenä, josta Saksan natsijohto toivoi hajanaisesti toimivien, pienten natsimielisten ryhmien yhdistäjää. Näiltä osin ohjelma tarjosi katsojille edellytykset saada asiasta tolkkua. Ongelmat liittyivät Ylppöä koskevan sisäpiiriväitteen todisteluun eli siihen, tuliko se tieto pätevästi todistetuksi. Palaan todisteluun kirjoituksessani myöhemmin.

5. Ylppö otti “erikoisen luottamustehtävän” natsien peitejärjestön sisäpiiristä

Saadakseen tolkkua Ylppöä koskevan tiedon merkityksestä katsojien olisi pitänyt tietää lääkäreiden jatkokoulutusakatemiasta enemmän. Miten se toimi? Mitä Ylppö konkreettisesti teki? Toimiko järjestö muuten kuin järjestämällä kongresseja? Ratkaisevimmat puuttuvat tiedot liittyivät akatemian luonteeseen natsien

¹⁰³ Maija-Riitta Ollila on moraalien ulottuvuuksia eritellessään (*Moraalin tuolla puolen*, 1997, 87–94) perustellut, miksi ammattietiikka ei yleensääkään toimi eikä voi toimia.

¹⁰⁴ Kalela, 155.

peitejärjestönä. Milloin akatemia paljastui peitejärjestöksi? Mistä lähtien Ylppö tiesi akatemian olevan peitejärjestö? Toimiko hän tiedosta huolimatta järjestössä? Eettisesti arveluttavaa oli luoda katsojille mielikuva siitä, että Ylppö oli lähempänä järjestön sisäpiiriä kuin muut suomalaislääkärit. Ylpön asema ja rooli järjestössä kuvattiin harhaanjohtavasti myös suomentamalla haastateltavan lausunto niin, että lausunnon asiasisältö muuttui.

6. Ylppö otti sodan aikana vastaan Königsbergin yliopiston kunniatohtoriuden

Ohjelma taustoitti kunniatohtoriuden vastaanottamisen moraalinen näkökulmaa korostamalla: useimmat ulkomaalaiset kieltäytyivät esitelmointikutsuista. Mitään nimenomaan Ylpön ratkaisua taustoittavaa tietoa katsojille ei annettu. Siksi he eivät voineet saada tolkkua, todistiko kunniatohtorius natsi- vai saksalaissympatioista.

7. Ylppö ei protestoinut juutalaisvainoja ja ymmärsi natsien julmuuksia

MOT:n ohjelman paljastukset liittyivät Suomen sota-ajan "natsitohtorien" yhteistyöhön natsi-Saksan kanssa. Väitteen maininta juutalaisvainoista ja natsien julmuuksista viittasi sekin sotavuosiin ja niitä edeltävään aikaan. Vuonna 1979 ilmestyneen katkelman perusteella katsojat eivät voineet saada tolkkua Ylpön sota-ajan suhtautumisesta. Katkelma oli lisäksi irrotettu asiayhteydestään tavalla, joka antoi virheellisen kuvan Ylpön suhtautumisesta juutalaisvainoihin ja natsien julmuuksiin. Eettisesti arveluttavaa oli edelleen se, että toimittaja jätti kertomatta katsojille katkelman olleen peräisin vuodelta 1979.

8. Ylppö epäämässä emigranttijuutalaisen Walter Cohenin työlupaa

Taustatietona ohjelma viittasi sanojen ja tekojen ristiriitaan: Ylppö kertoi halunneensa auttaa Saksasta paenneita juutalaislääkäreitä, mutta ihmetteli, kun kukaan ei tullut Suomeen. Mitään sellaista taustatietoa ei kerrottu, joka olisi auttanut katsojia saamaan tolkkua, todistiko tiedekunnan päätös Ylpön juutalaisvastaisuudesta, vai selittikö päätöstä ehkä joku muu asia, esimerkiksi hallituksen kiristämä pakolaispolitiikka.

MOT:n ohjelma oli rakennettu niin, että minkään näytön yhteydessä katsojille ei kerrottu toimittajan päätelmää esitetyn tiedon merkityksestä. Katsojan oli tulkittava tietojen merkitystä Ylpön "natsitohtoriuden" todisteina pelkästään teksti- ja kuvavihjeiden perusteella. Ylpön tekojen ja asenteiden metatason asiayhteydeksi MOT oli koostanut kuvaukset saksalaisten natsilääkärien julmuuksista: raa'asti roikotettu lapsi, kaasukammio, keskitysleiri, ruhjottu silmä, polttouuni, piestyt vangit, murhatut mielisairaat, sähkösovit ja säälimättömät ihmiskokeet. Tämän asiayhteyden avulla katsojien oli vaikea saada tolkkua Ylpön teoista ja mielipiteistä, koska heille ei kerrottu, mitä Ylppö näistä julmuuksista tekojensa aikaan tiesi. Kaikki Ylppöä koskevat näytöt liittyivät vuotta 1944 edeltävään aikaan, mutta koko karmeudessaan natsitohtorien rikokset paljastuivat vasta sen jälkeen. Kaiken kaikkiaan Lääketieteen musta historia taustoitti Ylppöä koskevat tiedot niin heikosti, että tolkun saamisen osasuorituksena ohjelmaa ei voi pitää tutkivana journalismina.

d) Tutkiva journalismi perustuu näyttöön

Näytön hankkiminen ja arviointi vaativat tutkivalta toimittajalta kriittistä ajattelua: varovaisuutta, valpasta epäilyä ja valmiutta testata koko ajan kriittisesti myös omia käsityksiä. Näytön arvioinnin kannalta oivaltavasti ja hyödyllisesti kriittistä ajattelua

on eritelty mm. teoksessa *Tutkiva oppiminen*.¹⁰⁵ Väite tai uskomus on perusteltava tai oikeutettava, sillä "pelkkä johtopäätös ilman mitään sitä tukevaa todistusaineistoa tai perustetta ei ole argumentti lainkaan." Keskeistä kriittisessä ajattelussa on kyky erottaa uskomus (teoria) evidenssistä (uskomusta tukevista todisteista). "Ainoastaan erottamalla teoria sen perusteista yksilö voi arvioida kriittisesti omia uskomuksiaan ja ottaa huomioon, että nuo uskomukset saattavat olla virheellisiä", tutkivan oppimisen tutkijat huomauttavat. Teorian ja sen perusteiden erottaminen toisistaan ei ole kuitenkaan helppoa: "ihmisen on tavattoman vaikeaa asettua omien teorioidensa ulkopuolelle ja tarkastella niitä teoriasta riippumattomia perusteita, joiden varassa teorian totuudellisuutta voidaan arvioida."

MOT:n ohjelman teorian mukaan Arvo Ylpöllä oli 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alussa natsiyhteyksiä ja -sympatioita, joiden perusteella hänen voi sanoa olleen suomalainen "natsitohtori". Tällainen teoria, uskomus tai väite oli, kuten aiemmin jo arvioin, kiistatta tutkimisen ja testaamisen arvoinen. Jos tutkiva toimittaja halusi tehdä testin luotettavasti, hän kysyi testiin ryhtyessään itseltään: Mitä todisteita minulla on esittää teoriani tueksi? Millä perusteella oletan, että Ylpön natsiyhteyksiä ja -sympatioita koskevat tiedot osoittavat "natsitohtoriuden" todeksi? Voidakseen vastata näihin kysymyksiin eli kyetäkseen esittämään todisteet ja perusteet tutkivan toimittajan on eriteltävä ja "luettava" lähteitä, olivatpa ne aikalaistodistajien kertomuksia tai arkistojen kätköistä paljastuneita dokumentteja.

Historiantutkimuksessa on viime vuosina alettu yhä useammin puhua paikkansapitävän tiedon sijasta pätevästä tiedosta. Kalelan mukaan "lähteet eivät enää ole luotettavia tai epäluotettavia, vaan eri tavoin informatiivisia". Mikä tahansa lähde on periaatteessa käyttökelpoinen todisteena. Kalela korostaa, että kaikki riippuu kysymyksestä: "Onko lähde pätevä vastaamaan juuri tähän kysymykseen?"¹⁰⁶ Hedelmällisen tiedon ajatus on siis noussut etualalle. Se ei kuitenkaan vapauta arvioimasta myös tiedon paikkansapitävyyttä, joka vaikuttaa siihen, voiko lähdetä ylipäättään käyttää. Juuri tämän vuoksi kirjoitin määritelmäni näyttöehtoon sekä huomautuksen "pätevät tiedot" että huomautuksen "tiedot oikein". Kalelan "kaikki riippuu kysymyksestä" -lähestymistapa on kuitenkin tutkivassa journalismissakin hedelmällinen, ja sitä kannattaa korostaa: "Kun lähtökohtana on tutkijan kysymys, on selvítettävä mitä lähteitä tarvitaan, jotta voitaisiin vastata tähän kysymykseen. Ja kun tiedetään lähteen tehtävä, voidaan arvioida, tukevatko lähteen antamat tiedot tutkijan oletusta, pakottavatko ne hänet korjaamaan päätelmänsä vai peräti hylkäämään sen."¹⁰⁷

Perustuiko ohjelma näyttöön?

1. Verschuer, Brander ja Ylppö tunsivat toisensa

Tieto siitä, että Ylppö tunsi Verschuerin, saattoi pitää paikkansa. MOT ei esittänyt katsojille kuitenkaan mitään tietoja siitä, kuinka hyvin ja millä tavalla Ylppö tunsi Verschuerin ja mitä hän tuntemisen kautta tiesi Verschuerin ja Mengelen

¹⁰⁵ Hakkarainen & Lonka & Lipponen, 250–255. Kriittisen ajattelun erittely *Tutkiva oppiminen* -teoksessa perustuu paljolti filosofi Stephen Toulminin, psykologian professori David R. Olsonin ja psykologian professori Deanna Kuhnin tutkimuksiin ja havaintoihin.

¹⁰⁶ Kalela, 92.

¹⁰⁷ Kalela, 93.

utkimuksista. Ilman tällaisia lisätietoja argumentiksi jäi pelkkä tunteminen, mikä ei käsitykseni mukaan voinut olla pätevä todiste Ylpön "natsitohtoriudesta".

2. Ylppö piti mielisairaita arvottomina ja mielisairaaloita tuhlauksena

Tieto Ylpön mielipiteestä saattoi olla oikea. Mielipide edusti kuitenkin omana aikanaan yleistä, lähes koko poliittisen kentän läpäissyttä ajattelutapaa, joka ei ollut tyypillinen vain natsihenkisille. Siksi mielipidettä ei mielestäni voi pitää päteväänä näyttönä Ylpön "natsitohtoriudesta".

3. Duodecim kutsui Ylpön ja Contin kunniajäseniksi samassa kokouksessa

Tieto Lääkäriseura Duodecimin päätöksestä piti paikkansa. On kuitenkin vaikea käsittää, millä perusteella lääkäri-seuran päätös olisi voinut olla pätevä näyttö Ylpön "natsitohtoriudesta".

4. Ylppö kuului veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön sisäpiiriin

Veristä vallankaappausta hautoneen natsijärjestön sisäpiiriin kuulumisen voi tulkita päteväksi näytöksi "natsitohtoriudesta". MOT ei kuitenkaan esittänyt väitteen tueksi mitään dokumentoitua tietoa. Ylpön nimi ei tullut lainkaan esiin natsijärjestön vaiheita kuvanneessa tutkimuksessa. Koko todistelu perustui iäkkään aikaalistodistajan arveluun ja arvelua kommentoineen tutkijan arveluun, että todistajan kertoma oli mahdollisuuksien rajoissa. MOT:n argumentointi ei kestänyt kriittistä tarkastelua, joten sisäpiiritiedon paikkansapitävyydestä ei ollut mitään takeita. Tästä syystä väitettä ei mielestäni voi hyväksyä päteväksi näytöksi Ylpön "natsitohtoriudesta".

5. Ylppö otti "erikoisen luottamustehtävän" natsien peitejärjestön sisäpiiristä

Tieto Ylpön kuulumisesta lääkäreiden jatkokoulutusakatemian kansainväliseen toimikuntaan piti paikkansa. Jos Ylppö kuului järjestöön ja toimi siinä tietäen järjestön olevan natsien peitejärjestö, menettelyä voi käsitykseni mukaan pitää näyttönä "natsitohtoriudesta". Tällaisesta menettelystä MOT ei kuitenkaan esittänyt mitään todisteita. Pelkkä nimi toimikunnan jäsenluettelossa, 64 muun joukossa, ei käsitykseni mukaan riitä päteväksi näytöksi Ylpön "natsitohtoriudesta".

6. Ylppö otti sodan aikana vastaan Königsbergin yliopiston kunniatohtoriuden

Tieto kunniatohtoriuden vastaanottamisesta piti paikkansa. MOT ei kuitenkaan esittänyt mitään tietoa, joka olisi luotettavasti osoittanut, että kunniatohtoriuden vastaanottamisessa oli kyse natsisympatioista. Ylpön taustan huomioon ottaen kunniatohtoriudesta saattoi yhtä hyvin todistaa saksalaissympatioista, joiden juuret ulottuivat 1910-luvulle eli natsien valtakautta paljon varhaisempaan aikaan. Pätevänä näyttönä "natsitohtoriudesta" Königsbergin yliopiston kunniatohtoriuden vastaanottamista ei siksi voi pitää.

7. Ylppö ei protestoinut juutalaisvainoja ja ymmärsi natsien julmuuksia

Ohjelma käsitteli Suomen sota-ajan "natsitohtorien" yhteistyötä natsi-Saksan kanssa. Juutalaisvainotkin ajoittuivat sotavuosiin ja sitä edeltävään aikaan. Tästä syystä pätevänä näyttönä natsien julmuuksien ymmärtämisestä ei voi pitää 1979 ilmestyneen teoksen asiayhteydestä irrotettua katkelmaa.

8. Ylppö epäämässä emigranttijuutalaisen Walter Cohenin työlupaa

Tieto Ylppön osallistumisesta Cohenin työluvan epäämiseen piti paikkansa. Ilman lisätietoja tiedekunnan päätöksen taustasta on kuitenkin mahdoton päätellä, että kyse oli nimenomaan juutalaisvastaisuudesta eikä esimerkiksi pakolaispolitiikan kiristyneen linjan noudattamisesta. Ylppön tuntuneen todistajan mukaan Ylppö ei ollut koskaan ollut antisemiitti. Ylppön osallistumista työluvan epäämiseen ei edellä mainituista syistä voi pitää pätevänä näyttönä ”natsitohtoriudesta”.

Kuutti korosti tutkivan journalismin oppaassaan, että juttu tarvitsee objektiivista näyttöä: ”Tutkimuksensa tuloksia esittelevän toimittajan on varottava, ettei hän liioittele keräämiensä tietojen merkitystä tutkittavan asian kokonaisuuden kannalta.” Kokonaiskuvan todenmukaisuutta voi Kuutin mukaan arvioida pohtimalla, millä perusteella asiat voisivat olla toisin kuin toimittaja ne itse näkee: ”Kysymys on tällöin tietojen todenperäisyyden tarkastelemisesta vaihtoehtoisten selitysten ja tutkimuksen todistusvoimaa heikentävän vastanäytön avulla.” Kuutti penäsi tutkivalta toimittajalta rehellisyyttä omaa aineistoaan kohtaan. Myös omille tulkinnoille kumoavaa näyttöä on esitettävä ja hyväksyttävä.¹⁰⁸

MOT:n ohjelman näyttö oli rakennettu ottamatta huomioon Kuutin vaatimusta tutkivan jutun tarvitsemasta objektiivisesta näytöstä. Teoriana, uskomuksena ja väitteenä oli, että Ylppöllä oli 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alussa sellaisia natsiyhteyksiä ja -sympatioita, että niiden perusteella häntä voi kutsua sota-ajan suomalaiseksi ”natsitohtoriksi”. Kalelan ohjetta noudattaen tutkivan toimittajan tuli lähde lähteeltä, näyttö näytöltä kysyä, oliko se pätevä vastaamaan juuri tähän kysymykseen. Tarkastelu osoitti, että näytöissä 3 (kutsu Lääkärisseura Duodecimin kunniajäseneksi), 5 (jäsenyys lääkäreiden jatkokoulutusakatemian kansainvälisessä toimikunnassa), 6 (Königsbergin kunniatohtoriuden vastaanottaminen) ja 8 (osallistuminen Cohenin työluvan epäämiseen) tieto sinänsä piti paikkansa ja näytöissä 1 (tunsi Verschuerin) ja 2 (suhtautuminen mielisairaisiin ja -sairaaloihin) tieto saattoi pitää paikkansa. Mikään näistä näytöistä ei kuitenkaan ollut pätevä vahvistamaan MOT:n teoriaa todeksi. Näytöissä 4 ja 7 esitettyjen tietojen paikkansapitävyyttä MOT ei kyennyt ohjelmassa osoittamaan, joten niitä ei voinut hyväksyä käytettäväksi todistelussa lainkaan. Yksikään kahdeksasta kohdasta Ylppön ”natsitohtoriuden” todistelussa ei näin ollen perustunut pätevään lähteeseen. Merkille pantavaa on myös se, että kukaan ohjelman ulkomaisista asiantuntijoista ei esittänyt todistajanlausuntoa Ylppön natsiyhteyksistä. Kaiken kaikkiaan Lääketieteen musta historia -ohjelman esittämät näytöt jäivät niin heikoiksi, että näyttöön perustumisen osasuorituksena ohjelmaa ei mitenkään voi pitää tutkivana journalismina. Osasuorituksista rakentuva kokonaisuuskin jäi täten heikoksi, kuten seuraava asetelma osoittaa.

Lääketieteen mustan historian ”tutkiva” journalismi

tutki itse	yleiseltä kannalta tärkeää asiaa	auttoi saamaan tolkkua	perustui näyttöön
KYLLÄ	KYLLÄ	EI	EI

¹⁰⁸ Kuutti 2001, 180, 169–171.

Kriittisen arvioinnin kohteena oli MOT:n ohjelma, jota tarkasteltiin vain "Ylppö oli natsitohtori" -väitteen ja sitä perustelleiden argumenttien kannalta. Arviointi osoitti, että MOT:n ohjelma täytti vain tekijää ja aihetta koskevat tutkivan journalismin ideaalin välttämättömät, mutta ei vielä riittävät ehdot. Tekotapaa koskevista tutkivan journalismin ratkaisevista ehdoista kumpikaan sitä vastoin ei täyttynyt. Sekä tolkun saamisen että näyttöön perustamisen osasuoritukset jäivät niin heikoiksi, että Lääketieteen musta historia -ohjelmaa ei voi pitää tutkivana journalismina.

Mitä Lääketieteen musta historia oli?

Yksittäisistä, perustelemattomista ja pätemättömistä näytöistä toimittaja kutoi tiheään kudelman, joka oli tosiasiaa pelkkää tarkoitushakuista vihjailua: Verschuer ja Ylppö "tunsivat" toisensa, "myös" Brander pohti rotuoppeja, lääkäriseura kutsui Ylpön ja Contin kunniajäsenikseen "samassa kokouksessa", Ylppö otti "erikoisen luottamustehtävän" Saksasta ja oli matkalla "yhdessä Mauno Vannaksen kanssa". Vihjailukudelman tulkintaa ohjasi metatason asiayhteytenä kuvaus saksalaisten natsilääkärien julmista teoista. "Ylppö oli natsitohtori" -teoriaa todisteltiin näin käytännössä vain mielikuvien avulla.

Osan mielikuvista ohjelman toimittaja rakensi eettisesti arveluttavin ja epärehellisin keinoin. Ylpön mielisairasmielipiteen asiasisältöä esimerkiksi hän "terästi" kouristushoitokuvien avulla. Asiayhteydestään irrotetun katkelman avulla hän – kertomatta katkelman olleen vuodelta 1979 – todisti Ylpön ymmärtäneen sota-aikana natsien julmuuksia. Erityisaseman natsien peitejärjestössä hän sai aikaan katsojia harhauttavalla kuvauksella, jonka mukaan suomalaislääkäreistä vain Ylppö kuului "sisäpiiriin". Virheellisen käännöksen avulla hän leipoi Ylpöstä peräti peitejärjestön keskeisen henkilön, ilmiselvästi poliittisen ihmisen, joka ulospäin esiintyi tiedemiehenä. Pelkän arvelun perusteella hän väitti Ylpön kuuluneen veristä vallankaappausta hautoneen, kulussientakaisen natsijärjestön ydinhahmoihin ja sisäpiiriin.

Edellä esitetystä on helppo nähdä ohjelman olleen vaikuttamista, jota viestinnän tutkijat kutsuvat suostutteluksi (persuasion). Mediapsykologi Anu Mustosen mukaan "suostuttelu on toisen tahallista ja tavoitteellista ohjaamista kohti halutunlaista käyttäytymistä, uskomusta tai asennetta".¹⁰⁹ MOT:n ohjelma suostutteli kohti halutunlaista uskomusta Arvo Ylpöstä; turvautuminen jopa eettisesti kyseenalaisiin epärehellisiin keinoihin on tästä hyvänä osoituksena. Tällainen tutkivaksi journalismiksi naamioitu suostuttelu on ongelmallista ennen muuta yleisölle, joka luottaa tutkivan journalismin lajityypin lupaukseen. Tv-uutisten vastaanottotutkimus on osoittanut genre-odotusten vaikuttavan katsojien asennoitumiseen. Seija Ridell havaitsi väitöksessään, että tv-uutisten lajityyppinen lupaus todellisuuden välittömästä ja autenttisesta esittämisestä otettiin vastaanotossa annettuna.¹¹⁰ Samaan tapaan otettaneen vastaan myös tutkivan toimituksen ohjelma: sen taustalla toimivia manipulatiivisia vaikutusmekanismeja ei tunnisteta, koska ei uskota, että sellaisia voisi tutkivasta journalismista löytyä.

Suostuttelun keskeisiä muotoja ovat propaganda, indoktrinaatio ja aivopesu. Aivopesulla on yleensä tarkoitettu pyrkimystä muuttaa ihmisten mieliä pakolla,

¹⁰⁹ Mustonen, Anu (2001): *Mediapsykologia*. WSOY, 39.

¹¹⁰ Ridell, Seija (1998): *Tolkullistamisen politiikkaa: televisioutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta*. Tampereen yliopisto. Tiivistelmä: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/vaitokset/1998/5298.html> (luettu 18.5.2009).

ilman heidän suostumustaan. Aivopesua tutkinut neurotieteilijä Cathleen Taylor tosin pitää aivopesuna myös kohteilta huomaamatta jäävää vaivihkaista mielten muuttamista.¹¹¹ Tällainen aivopesu on kuitenkin olemukseltaan pitkä prosessi, joten yksittäistä ohjelmaa ei ehkä ole mielekästä eritellä aivopesuna. Kiinnostavampaa sitä vastoin on arvioida MOT:n ohjelmaa propagandana ja indoktrinaationa.

Kuutti on määritellyt propagandan näin: “Yleisen mielipiteen muokkaukseen tähtäävä, harkittu ajatusten, mielipiteiden ja oppien yksipuolinen ja manipuloiva levittäminen siten, että niistä tehtäisiin propagandan harjoittajalle edullisia päätelmiä.”¹¹² Oleellista on, että propagandan vetoamukset ovat manipuloivia, esimerkiksi perustelemattomia väitteitä ja yhteyksistään irrotettuja lainauksia. Propaganda esittää asioita usein valikoiden ja tarkoitushakuisesti kehystäen. Tyypillistä myös on, että propagandisti vetoaa pikemminkin tunteisiin kuin loogiseen ajatteluun. Juuri tällaisia propagandan suostutteluokeinoja ovat käyttäneet kuuluisissa dokumenteissaan Leni Riefenstahl (“Tahdon riemuvoitto”, 1935) ja Michael Moore (“Fahrenheit 9/11”, 2004).¹¹³

Indoktrinaatio on uskomusten “ujuttamista”, piilovaikuttamista. Suostuttelija pyrkii toimimaan niin, ettei kohde lainkaan tiedosta vaikutusyritystä. Indoktrinaation keinot ovat paljolti samoja kuin propagandassa. Tapio Puolimatka on huomauttanut indoktrinaation edellyttävän auktoriteettisuhdetta. Opettaja esimerkiksi voi käyttää hyväksi asemaansa saadakseen oppilaat omaksumaan uskomuksia, joita he eivät omaksuisi, jos heitä opetettaisiin rehellisemmin. Yksi indoktrinaatiolle ominainen piirre Puolimatkan mukaan on se, että tiedot esitetään ilman laajempia kytkentöjä.¹¹⁴ Tyypillisiä ovat myös puolitotuudet. Esimerkiksi valkoisen ylivallan rasististen järjestöjen on todettu suostuttelevan kotisivuillaan vierailevia juuri puolitotuuksien avulla (“low-ball technique”).¹¹⁵ Ujuttamista haittaavista vastakkaisista tai ristiriitaisista tiedoista suostuttelija mieluusti vaikenee: tavoitteena on, että vastaanottaja omaksuu uskomuksen tavalla, jossa mikään ei horjuta uskomusta.

MOT:n tutkivalla toimittajalla oli Puolimatkan tarkoittama auktoriteettiasema suhteessa katsojiin. Vain harvoilla katsojilla oli 1930-luvun lopun ja 1940-luvun alun tapahtumista ja olosuhteista riittävästi tietoa voidakseen kriittisesti arvioida hänen esittämiään tietoja. Toimittajalta oli siksi oikeutettua edellyttää erityisen vastuullista ja itsekritiittistä suhtautumista esitettäviin tietoihin. Näin siitäkin syystä, että katsojat olivat tietopohjaisille viesteille avoimia, koska tunsivat itsensä niiden suhteen epävarmoiksi.¹¹⁶ Myös tästä näkökulmasta oli ongelmallista, että ohjelma

¹¹¹ Taylor, Cathleen (2004): *Brainwashing. The Science of Thought Control*. Oxford University Press, 301–302.

¹¹² Kuutti, Heikki (2006): *Uusi mediasanasto*.

¹¹³ Simpson, Kevin E. (2008): Classic and Modern Propaganda in Documentary Film: Teaching the Psychology of Persuasion. Teoksessa *Teaching of Psychology*. Vol. 35, No. 2, 103–106.

¹¹⁴ Puolimatka, Tapio (1997): *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa*. Kirjayhtymä, 17, 342.

¹¹⁵ Weatherby, Georgie Ann & Scoggins, Brian (2005/2006): A Content Analysis of Persuasion Techniques Used on White Supremacist Websites. Teoksessa *Journal of Hate Studies*, Vol. 4, Issue1, 9–31.

¹¹⁶ Mustonen, 45.

sisälsi niin paljon perustelemattomia väitteitä: kaikki "Ylppö oli natsitohtori" -teorian tueksi esitetyt näytöt olivat pelkkiä vihjauksia, joita ei perusteltu.

Puolitotuutena ja jopa valheellisena voi pitää kuvausta Ylpön roolista natsien peitejärjestössä. Yhteyksistään irrotettuna lainaus vuoden 1979 teoksesta sai suostuttelijan toivoman uuden merkityksen ja todisti sota-ajan Ylpön ymmärtäneen natsien julmuuksia. Vastakkaisista näkemyksistä ohjelma vaikenä johdonmukaisesti: yhdenkään näytön yhteydessä toimittaja ei tuonut esiin vaihtoehdoisen tulkinnan mahdollisuutta. Kaikki Ylppöä koskevat tiedot esitettiin katsojille irrallisina, vailla mitään kytkentöjä yhteiskunnalliseen tilanteeseen tai Suomen ja Saksan suhteisiin. Natsilääkäreiden julmien tekojen kuvaus vetosi vahvasti tunteisiin ja oli omiaan vaikuttamaan tehokkaasti katsojien käsityksiin asioista, joista heillä itsellään ei ollut mitään kokemusta.¹¹⁷

Mitä Lääketieteen musta historia siis oli? Julkaistujen näyttöjen ja ohjelman tekotavan kriittinen analyysi osoittaa Lääketieteen mustan historian olleen propagandaa ja indoktrinaatiota, palanen tutkivan journalismin mustaa historiaa.

Ylpön syyttömyyden tai syyllisyyden toteamiseen tarkasteluni ei voi tarjota mitään aineksia. Sitä vastoin on mielestäni kiistatonta, että MOT:n esittäminen ja julkaiseminen näytöin Arvo Ylppö tuli leimatuksi sota-ajan "natsitohtoriksi" tavalla, joka ei miltään osin kestä kriittistä tarkastelua.

Markku Lehtola
toimittaja
Kivihaantie 1 E 77
00310 Helsinki
040 512 2661, (09) 587 8386
markku.lehtola@welho.com

¹¹⁷ Mustonen, 101.